

Resursi i barijere za sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u sportu

Balić, Tereza

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:109943>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-14**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Tereza Balić

**RESURSI I BARIJERE ZA SUDJELOVANJE DJECE S
TEŠKOĆAMA U RAZVOJU U SPORTU**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA
DIPLOMSKI STUDIJ SOCIJALNOG RADA

Tereza Balić

**RESURSI I BARIJERE ZA SUDJELOVANJE DJECE S
TEŠKOĆAMA U RAZVOJU U SPORTU**

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Marina Milić Babić

Zagreb, 2022.

Sadržaj

1. Uvod	1
1.1 Djeca s teškoćama u razvoju	2
1.2 Sport	3
1.3 Sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u organiziranim sportskim aktivnostima	4
1.4 Resursi i barijere za sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u organiziranim sportskim aktivnostima	5
1.5 Pregled dosadašnjih istraživanja	7
1.6 Konceptualni model kao polazišna osnova istraživanja.....	9
2. Cilj i istraživačka pitanja	11
3. Metoda	12
3.1 Uzorak	12
3.2 Postupak	12
3.3 Mjerni instrumenti.....	13
3.4 Obrada podataka.....	14
3.5 Etički aspekti istraživanja	15
4. Rezultati i rasprava	15
4.1 Resursi za sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u organiziranim sportskim aktivnostima	16
4.2 Barijere za sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u organiziranim sportskim aktivnostima	28
5. Zaključak	39
6. Popis tablica.....	42
7. Literatura	43

Resursi i barijere za sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u sportu

Sažetak:

Osnovni cilj ovog istraživanja bio je dobiti uvid u čimbenike sudjelovanja djece s teškoćama u razvoju u organiziranim sportskim aktivnostima iz perspektive stručnjaka koji rade s djecom s teškoćama u razvoju u okviru klubova i organizacija koje provode organizirane sportske aktivnosti za djecu s teškoćama u razvoju. Svrha ovog istraživanja ogledala se u nastojanju da se uoči koje čimbenike, vezane uz okruženje, obitelj i dijete, stručnjaci percipiraju kao podupiruće, odnosno kao resurse, a koje kao ograničavajuće, odnosno kao barijere za sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u organiziranim sportskim aktivnostima. U istraživanju je sudjelovalo sedam stručnjakinja koje rade s djecom s teškoćama u razvoju, a podaci su prikupljeni metodom polustrukturiranog intervjua. Metodom tematske analize dobiveni su rezultati istraživanja koji upućuju na složenost i višestrukost ispitivanih resursa i barijera za sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u sportu. Lepeza identificiranih čimbenika, vezanih uz dijete, obitelj i okruženje, koji podupiru, odnosno ograničavaju njihovo sudjelovanje u sportu široka je i raznolika te pruža kvalitetan i značajan okvir za promicanje sudjelovanja djece s teškoćama u razvoju u sportu.

Ključne riječi: djeca s teškoćama u razvoju, sudjelovanje, sport, resursi, barijere

Resources and barriers for the participation of children with disabilities in sports

Abstract:

The main goal of this research was to gain insight into the factors of participation of children with disabilities in organized sports activities from the perspective of experts who work with children with disabilities within clubs and organizations that conduct organized sports activities for children with disabilities. The purpose of this research was reflected in the effort to catch sight of which factors, related to the environment, the family and the child, are perceived by experts as supporting factors, or resources, and which are perceived as limiting factors, or barriers to the participation of children with disabilities in organized sports activities. Seven experts who work with children with disabilities participated in the research, and the data was collected using the semi-structured interview method. Using the thematic analysis method, research results were obtained that indicate the complexity and multiplicity of examined resources and barriers for the participation of children with disabilities in sports. The range of identified factors, related to the child, the family and the environment, which support or limit their participation in sports is wide and diverse and provides a high-quality and significant framework for promoting the participation of children with disabilities in sports.

Key words: children with disabilities, participation, sport, resources, barriers

Izjava o izvornosti

Ja, Tereza Balić (ime i prezime studenta/ice) pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio/-la drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Tereza Balić, v.r.

Datum: 30.08.2022.

1. Uvod

Sudjelovanje u tjelesnim, sportskim, odnosno rekreativnim i slobodnovremenskim aktivnostima je korisno za svu djecu pa tako i za djecu s teškoćama u razvoju (Barr i Shields, 2011.) i smatra se vitalnim dijelom razvoja djece i mladih (Hendry, 1983.; Larson, 2000., prema King i sur., 2003.). Primjerena tjelesna aktivnost djece i mladih pruža kratkoročnu i dugoročnu korist, dok redovito bavljenje tjelesnom aktivnošću pruža osnovu za pravilan rast i razvoj (Findak, 1999.; Mišigoj-Duraković i Medved, 1999.; Twisk, 2001., prema Ciliga i Trošt Bobić, 2014.). Sudjelovanje u redovitoj tjelesnoj aktivnosti povezano je s pozitivnim ishodima kod sve djece, pri čemu pozitivni ishodi obuhvaćaju fizičku, socijalnu, bihevioralnu, psihološku, emocionalnu i kognitivnu domenu (Smith, 2005., prema Sivaratnam, 2020.). Sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u sportskim, odnosno rekreacijskim aktivnostima promovira inkluziju, minimalizira dekonciju, optimizira fizičko funkcioniranje i doprinosi njihovoj cjelokupnoj dobrobiti (Murphy i Carbone, 2008.). Također, Wind i sur. (2004.) navode da je sudjelovanje u sportskim aktivnostima, važno za tjelesno, ali i mentalno te emocionalno zdravlje djece s teškoćama u razvoju jer sport unapređuje snagu, izdržljivost, kardiopulmonalnu kondiciju, dok istovremeno pruža mogućnost druženja s drugima, njeguje osjećaj postignuća i doprinosi višoj razini samopoštovanja.

Djeca s teškoćama u razvoju u manjoj mjeri sudjeluju u tjelesnim i sportskim aktivnostima u odnosu na vršnjake uobičajenog razvoja (Frey i sur., 2008.; Rimmer i Rowland, 2008., prema Shields i Synnot, 2014.) te provode više vremena u sjedećim aktivnostima i aktivnostima koje se temelje na vještinama sporijeg tempa. Složeno međudjelovanje organizacijskih ograničenja, nepravedne strukture (Darcy i Dowse 2013., prema Carter i sur., 2014.) i međuljudskih te intrapersonalnih procesa znači da djeca s teškoćama u razvoju imaju manje mogućnosti za uključivanje u sport i tjelesnu aktivnost, imaju niže razine tjelesne aktivnosti od svojih vršnjaka (Carlson et al. 2013., prema Carter i sur., 2014.) i doživljavaju niska očekivanja vlastite izvedbe (Murphy i Carbone 2008., prema Carter i sur., 2014.). Njihovo pomanjkanje u sudjelovanju je prisutno unatoč rastućoj bazi podataka o razvojnim, zdravstvenim i socijalnim prednostima redovitog sudjelovanja u tjelesnim i sportskim aktivnostima (Shields i Synnot, 2014.).

Razlozi niže razine sudjelovanja djece s teškoćama u razvoju u sportu su složeni i višefaktorski (Heah i sur., 2007., prema Shields i Synnot, 2016.). Smatra se da uključuju širok spektar društvenih, kulturalnih i okolišnih čimbenika koji mogu djelovati kao prepreka sudjelovanju djece s teškoćama u razvoju u sportu (Heah i sur., 2007., prema Shields i sur., 2012.). Kako navodi Alesi (2017.), sudjelovanje u sportskim aktivnostima je višedimenzionalni konstrukt koji uključuje niz resursa i barijera.

U nastavku ću se osvrnuti na ključne pojmove na kojima se rad temelji, na predmet mjerenja koji je obuhvaćen ovim istraživanjem, odnosno na fenomen sudjelovanja djece s teškoćama u razvoju u organiziranim sportskim aktivnostima te aspekte navedenog fenomena koji se u ovom istraživanju i ispituju, a koji se odnose na resurse i barijere sudjelovanja djece s teškoćama u razvoju u organiziranim sportskim aktivnostima.

1.1 Djeca s teškoćama u razvoju

Potrebno se, ponajprije, osvrnuti se na sam pojam djece s teškoćama u razvoju. „Djeca s teškoćama u razvoju“ jest službeni naziv prema Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom i on, kao takav, sadrži ideje promovirane socijalnim modelom i modelom ljudskih prava. S obzirom da se radi o djeci, koristi se termin „teškoće u razvoju“ jer se smatra da one ne moraju nužno rezultirati invaliditetom, odnosno vjeruje se da se određenim dijagnostičkim, rehabilitacijskim i medicinskim postupcima teškoće mogu otkloniti ili umanjiti. Stoga, ako teškoće u razvoju ostanu prisutne i u odrasloj dobi i samim time rezultiraju barijerama u društvu, smanjenom funkcionalnošću i izostankom podrške, riječ je o osobi s invaliditetom (Leutar i Buljevac, 2020.). Prema Zakonu o socijalnoj skrbi (NN, 18/22, čl 15, st.10) „dijete s teškoćama u razvoju je dijete koje zbog tjelesnih, senzoričkih, komunikacijskih, govorno-jezičnih ili intelektualnih teškoća treba dodatnu podršku za učenje i razvoj, kako bi ostvarilo najbolji mogući razvojni ishod i socijalnu uključenost“. Prema UNICEF-u (2018.) teškoća se smatra multidimenzionalnim fenomenom koji dolazi do izražaja u interakciji djeteta i okoline, a djeca s teškoćama u razvoju kao heterogena društvena skupina čija ranjivost proizlazi iz obilježja teškoće i drugih aspekata ukupnog identiteta djeteta kao što su spol, socioekonomski status, etnička pripadnost i drugi.

Zaključno, djeca s teškoćama u razvoju su djeca kod kojih je postupkom vještačenja utvrđena jedna ili više teškoća u razvoju (oštećenja vida, sluha, jezično-govorne-glasovne komunikacije i specifične teškoće u učenju, organa i organskih sustava, intelektualne teškoće, poremećaji u ponašanju i oštećenja mentalnog zdravlja) (Leutar i Buljevac, 2020.).

1.2 Sport

Tjelesna aktivnost se odnosi na ponašanje koje se pojavljuje u različitim oblicima i kontekstima, a uključuje slobodnu igru, kućanske poslove, vježbanje, tjelesnu i zdravstvenu kulturu u školi i organizirani sport. Definira se kao „bilo kakav pokret tijelom proizveden djelovanjem skeletnih mišića i koji rezultira znatnim povećanjem utroška energije iznad razine potrošnje u mirovanju“ (Malina i sur., 2004., prema Vuljanić, 2015.).

Vijeće Europe (2019., prema Vuljanić i Tišma, 2020.) pod pojmom sporta podrazumijeva sve oblike tjelesnoga vježbanja, odnosno aktivnosti kojima je cilj, neobaveznim ili organiziranim sudjelovanjem, izražavanje ili poboljšavanje tjelesnih sposobnosti i mentalnoga blagostanja, sklapanje društvenih veza ili ostvarivanje rezultata na svim razinama natjecanja. Također, sport kao pojam podrazumijeva različite motoričke aktivnosti varijabilnog i dinamičkog karaktera u kojima do izražaja dolaze sportaševe sposobnosti, osobine i znanja u treningu i natjecanju (Crnković i Rukavina, 2012.) i koje djeci, mladima i odraslima omogućavaju zadovoljavanje potreba za kretanjem i igrom, razvoj sposobnosti, osobina i sportskih znanja, očuvanje i poboljšanje zdravlja te sportsko izražavanje i stvaralaštvo koje se očituje kao postizanje sportskih rezultata na svim razinama natjecanja (Milanović, 2009., prema Vuljanić, 2015.).

S obzirom na aktivnosti unutar sporta i željene ciljeve, sport se može podijeliti na profesionalni, rekreacijski i školski (Urli i Šikić, 1993.; Lorger, 2011., prema Vukorepa, 2020.). Profesionalni sport podrazumijeva aktivnost koja zahtijeva savladavanje i izvođenje unaprijed određenih vještina, a uključeno je navijanje od strane gledatelja te odabir pobjednika na razini države, regije ili na međunarodnoj razini (Berryman, 1978.; Lorger, 2011., prema Vukorepa, 2020.). Nadalje, u

rekreacijskom sportu se ne teži vrhunskim rezultatima, već je pojedinac usmjeren na zadovoljavanje osobnih interesa (Lapat, 2016; Milanović, 2009., prema Vukorepa, 2020.). Naposljetku, školski sport se odnosi na sportske aktivnosti učenika koje se provode u školskim sportskim društvima izvan nastave gdje su učenici podijeljeni u sekcije, treniraju izabrani sport te sudjeluju na školskim natjecanjima koja mogu biti između razreda i između škola (Lorger, 2011., prema Vukorepa, 2020.).

1.3 Sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u organiziranim sportskim aktivnostima

Sudjelovanje je složen konstrukt i predmet je mnogobrojnih rasprava (Shikako-Thomas i sur., 2014.; Cogan i Carlson, 2018.; Hemmingsson i Jonsson, 2005.; Maxwell i sur., 2012.; Mitra i Shakespeare, 2019., prema Steinhardt, 2021.) Međunarodna klasifikacija funkcioniranja, invaliditeta i zdravlja za djecu i mlade (*The International Classification of Functioning, Disability and Health for Children and Youth, ICF*) Svjetske zdravstvene organizacije, sudjelovanje definira kao „uključenost u životne situacije“, što obuhvaća sljedeće domene: učenje i primjena znanja, opći zadaci i zahtjevi, komunikacija, mobilnost, briga o sebi, kućni život, međuljudske interakcije i odnosi, glavna životna područja te društveni i građanski život i život u zajednici (WHO, 2007.). Unatoč rasprostranjenosti upotrebi, konceptualizacija sudjelovanja dana u ICF-u, naišla je na kritike brojnih autora (Krieger i sur., 2018.; Hemmingsson i Jonsson, 2005.; Imms i sur., 2017.; Mitra i Shakespeare, 2019., prema Steinhardt i sur., 2021.). Kako navode Coster i Khetani (2008.), iako je sudjelovanje identificirano kao važan ishod za djecu i njihove obitelji, u recenzijama i izvještajima se govori o oskudnosti odgovarajućih mjera sudjelovanja. Postojeće mjere imaju ograničenja u sadržaju, izvedivosti i širini što ograničava njihovu primjenu među različitim populacijama i istraživačkim kontekstima (Morris i sur., 2005., Lollar i sur., 2000., prema Coster i Khetani, 2008.). Kako navode McConachie i sur. (2006., prema Coster i Khetani, 2008.), da bi se mjerenje sudjelovanja unaprijedilo, u daljnjem konceptualnom radu je potrebno razjasniti značenje sudjelovanja te je potrebno konstruirati načine na koje može i mora biti operacionalizirano. Također, Steinhardt i sur. (2021.) ističu da su kritike brojnih autora bile usmjerene na nedostatak teorijske jasnoće kao i na nedostatak subjektivne perspektive pojedinca o sudjelovanju.

King i sur. (2003.), za gore navedenu definiciju sudjelovanja ICF-a, navode da se radi o širokoj, opsežnoj definiciji koja obuhvaća sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u školskom okruženju, ali i njihovu uključenost u dobrovoljne, izvannastavne aktivnosti kao što su rekreacijske i slobodnovremenske aktivnosti te sukladno tome, za djecu i mlade se, „uključenost u životne situacije“ odnosi na sudjelovanje u rekreacijskim, slobodnovremenskim aktivnostima, kao i u školskim i radnim aktivnostima. Rekreacijske i slobodnovremenske aktivnosti uključuju umjetničke, kreativne, kulturne, aktivne tjelesne, sportske, igračke, društvene i na vještinama utemeljene aktivnosti (Kalscheur, 1992.; King i sur., 2003.; Sloper i sur., 1990., prema Law i sur., 2006.).

King i sur. (2003.) su u svom radu sudjelovanje definirali kao uključenost u formalne i neformalne svakodnevne aktivnosti u izvannastavnim okruženjima koja se odnose na okruženja za igru, sport, zabavu, učenje i vjersko izražavanje. Formalne aktivnosti se, prema autorima, odnose na strukturirane aktivnosti koje uključuju pravila i ciljeve te imaju službeno imenovanog trenera, voditelja ili instruktora (primjerice organizirani sport), dok su neformalne aktivnosti minimalno ili nisu uopće planirane i često su, ali ne uvijek inicirane od strane djeteta (primjerice čitanje).

U skladu s gore navedenim, pošto se organizirani sport prema Kingu i sur. (2003.) ubraja u formalne aktivnosti koje uključuju pravila, odnosno ciljeve i imaju službenog imenovanog trenera, voditelja ili instruktora, za potrebe izrade diplomskog rada, sudjelovanje se može definirati kao uključenost djece s teškoćama u razvoju u organizirane sportske aktivnosti u okviru klubova, odnosno organizacija koje navedene aktivnosti i provode.

1.4 Resursi i barijere za sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u organiziranim sportskim aktivnostima

Kao što je prethodno navedeno, sudjelovanje u sportskim aktivnostima je višedimenzionalni konstrukt koji uključuje niz resursa, odnosno facilitatora i barijera. Resursi, odnosno pomagajući čimbenici idu u smjeru poboljšanja sudjelovanja djece s teškoćama u razvoju u sportskim aktivnostima, a odnose se primjerice na roditeljsku podršku, mogućnosti i programe za sudjelovanje, pristupačan prijevoz, pristup

različitim resursima i slično. Barijere, odnosno nepovoljni, ometajući čimbenici ograničavaju sudjelovanje, a odnose se primjerice na sužene i nedostupne informacije o tjelesnim i sportskim aktivnostima, zdravstvene probleme, nedostatak mogućnosti prijevoza, uvjerenja roditelja, trenera i nastavnika o teškoći djeteta, nedostatak prilagođene opreme i slično (Alesi, 2017.). Clemente (2017.) navodi da kod sudjelovanja djece s teškoćama u razvoju u tjelesnim, odnosno sportskim aktivnostima, nailazimo na barijere, odnosno prepreke i resurse, odnosno facilitatore koji izravno utječu na količinu i vrstu sportskih aktivnosti kojima se djeca s teškoćama u razvoju bave. Barijere se smatraju čimbenicima koji sprječavaju pojedinca u vježbanju (Lox i sur., 2003., prema Clemente, 2017.), dok s druge strane, resursi su čimbenici koji svojom prisutnošću ili odsutnošću poboljšavaju funkcioniranje i povećavaju mogućnost sudjelovanja djeteta u sportskim aktivnostima (WHO, 2007., prema Clemente, 2017.). Kako bi se poboljšalo sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u sportskim aktivnostima, kako navodi Clemente (2017.), trebalo bi prevladavati barijere i koristiti se resursima.

Potpuno razumijevanje potencijalnih čimbenika koji potpomažu ili ometaju sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju ključno je za promicanje i povećanje sudjelovanja djece s teškoćama u razvoju u tjelesnim i sportskim aktivnostima, odnosno ključno je za roditelje, nastavnike, zdravstvene stručnjake, stručnjake u području sporta i rekreacije, za one dionike uključene u osmišljavanje, organizaciju i implementaciju učinkovitih mogućnosti bavljenja tjelesnim i sportskim aktivnostima kao i za kliničke intervencijske programe koji promiču tjelesnu aktivnost, aktivnu rekreaciju i slobodno vrijeme te tjelovježbu za djecu s teškoćama u razvoju (Shields i sur., 2012.). Važno je, stoga, uvidjeti i razumjeti čimbenike i procese koji utječu na to hoće li i kako će djeca s teškoćama u razvoju sudjelovati u sportskim aktivnostima jer se taj uvid i stečeno znanje može koristiti u svrhu poticanja sudjelovanja i uklanjanja barijera (Brown i Gordon, 1987.; Law i Dunn, 1993.; Law i sur., 1999., prema King i sur., 2003.).

1.5 Pregled dosadašnjih istraživanja

Što se tiče dosadašnjih istraživanja, barijere su istraživane sveobuhvatnije nego resursi za sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u tjelesnim, odnosno sportskim aktivnostima (Shields i sur., 2012., prema Shields i Synnot, 2016.). Neke od barijera u skladu su s onima opisanima za djecu i mlade uobičajenog razvoja (npr. nezainteresiranost, nedostatak vremena i namjere, starija dob i sl.), dok su druge specifičnije za osobe s invaliditetom pa samim time i za djecu s teškoćama u razvoju. One uključuju: nedostatak dostupnih programa/opreme, tjelesna ograničenja ili bol/neugodu i umor, ovisnost o drugima, nedostatak prihvaćanja od strane drugih ili pogrešne predodžbe ljudi o fizičkom stanju ili sposobnosti pojedinca i prisutnost osjećaja da nisu dovoljno dobri (Bloemen i sur., 2015.; Jaarsma i sur., 2015.; Lauruschkus i sur., 2015.; Shields i sur., 2012.; Fowler i sur., 2007.; Rimmer i sur., 2004.; Shimmel i sur., 2013., prema Wright i sur., 2019.).

Čimbenici koji potpomažu sudjelovanje djece i mladih s teškoćama u razvoju u tjelesnim pa i sportskim aktivnostima donedavno su bili slabije opisivani. Autorice Shields i sur. (2012., prema Wright i sur., 2019.) su u svom sustavnom pregledu izvijestile o osobnim, društvenim, okolišnim i političkim ili programskim čimbenicima koji mogu olakšati, potpomoći sudjelovanje u tjelesnim, sportskim aktivnostima za tu skupinu, a koji su identificirani od strane djece i mladih s teškoćama u razvoju i njihovih roditelja. Neki od najistaknutijih resursa navedenih u ovom pregledu se odnose na djetetovu želju da bude aktivno i na vježbanje u svrhu stjecanja vještina, (osobni), uključenost vršnjaka i podršku roditelja, odnosno obitelji (socijalni), pristupačne sadržaje i neposrednu blizinu mjesta održavanja aktivnosti (okolišni) i na bolje mogućnosti (više kvalitetnijih programa), kvalificirano osoblje i dostupnost informacija (politički i programski).

Percipirani resursi i barijere mogu se razlikovati ovisno o tome čija perspektiva se ispituje. Djeca s teškoćama u razvoju imaju tendenciju fokusirati se na osobne čimbenike, dok se roditelji fokusiraju na obiteljske, društvene, političke i programske čimbenike (Shields i sur., 2012., prema Shields i Synnot, 2016.). Većina objavljenih istraživanja u ovom području ispitala je samo perspektivu djece s teškoćama u razvoju ili njihovih roditelja, a samo mali broj uključio je stavove drugih dionika kao što su stručnjaci koji rade u sektoru sporta i rekreacije (Carter i sur., 2014.; Shields i

Synnot, 2014., prema Shields i Synnot, 2016.). Osoblje u industriji sporta i rekreacije idealno je pozicionirano za promicanje sudjelovanja u tjelesnoj aktivnosti među osobama s invaliditetom, uključujući djecu s teškoćama u razvoju, s obzirom na njihovu ulogu u dizajniranju, organizaciji i pružanju aktivnosti i infrastrukture (Anderson i Heyne, 2000.; Rimmer, 2004.; Schleien, 1996., prema Shields i Synnot, 2014.). Njihova gledišta o barijerama i resursima za uključivanje djece s teškoćama u razvoju u aktivnosti posebno su važna s obzirom na to da su neadekvatna, odnosno neučinkovita politika i programiranje u sportu prepoznate kao prepreke sudjelovanju. Primjerice, smanjena kvaliteta i kvantiteta primjernih programa i kadrovska ograničenja kao što je percipirani nedostatak vještina od strane stručnog osoblja i neadekvatnost omjera sudionika i stručnog osoblja ključna su pitanja koja su organizacije za slobodno vrijeme u zajednici te obitelji identificirale kao nešto što ometa sudjelovanje (Shields i sur., 2012.; Wilkinson, 1983.; Anderson i Heyne, 2000.; Rimmer, 2004.; Schleien, 1996., prema Shields i Synnot, 2014.).

U istraživanju Shields i Synnot (2014.) kojem je cilj istraživanja bio istražiti faktore koji ometaju i olakšavaju sudjelovanje u tjelesnoj aktivnosti među djecom s teškoćama u razvoju u tjelesnoj aktivnosti i sportu u zajednici iz perspektive stručnog osoblja u industriji sporta i rekreacije, sudionici istraživanja su izvijestili o 25 facilitatora i 20 barijera za sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju. Kada je riječ o facilitatorima, odnosno čimbenicima koji potpomažu, olakšavaju sudjelovanje, sudionici su izvještavali o pristupačnim pružateljima usluga, podršci i ohrabrenju roditelja ili drugih, inkluzivnim pružateljima usluga te prilagodljivom pristupu i dostupnosti objekata. Što se tiče barijera, odnosno čimbenika koji ometaju sudjelovanje, sudionici su izvještavali o nepristupačnim objektima, neinkluzivnim pružateljima usluga, prijevozu, nedostatku relevantnih mogućnosti i troškovima. Nadalje u istraživanju Wright i sur. (2019.), u kojem su sudionici bili i stručnjaci iz područja zdravstva i sporta, ali i djeca i mladi s teškoćama u razvoju kao njihovi korisnici, kao najistaknutiji facilitatori, resursi sudjelovanja djece i mladih s teškoćama u razvoju u tjelesnim, sportskim aktivnostima, opisani od strane stručnjaka bili su oni vezani uz okruženje, a koji su se odnosili na planiranje programa za promicanje uspjeha i inkluzije, odgovarajuće prilike za biti aktivan i motivaciju roditelja/obitelji te njihovu predanost i podršku. Što se tiče resursa vezanih uz samu osobu, odnosno dijete, stručnjaci su

naveli pozitivno iskustvo iz prethodnog sudjelovanja i stariju dob sudionika. Kada je riječ o barijerama vezanima uz okruženje, stručnjaci su identificirali sljedeće; praktična ograničenja (npr. financijska ograničenja, nepouzdan prijevoz ili nedostatak prijevoz i mjesto aktivnosti), vremenska ograničenja i prioritete te nedostatak pristupačnog i uključivog puta sudjelovanja. Barijere, vezane uz samu djecu i mlade s teškoćama u razvoju, percipirane od strane stručnjaka su se odnosile na ograničeno znanje i negativna iskustva s tjelesnom aktivnošću, samoograničenja (npr. osjećaj samosvjesnosti i nedostatak motivacije) te težinu i složenost teškoće u razvoju.

Kada je riječ o domaćem kontekstu dosadašnjih istraživanja na temu resursa i barijera za sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u sportskim aktivnostima pregledom dostupne literature primijećena je ograničenost istih. Markus (2022.) u svom diplomskom radu, odnosno kvalitativnom istraživanju, u kojem je cilj istraživanja bio ispitati i prepreke sudjelovanju djece s teškoćama u razvoju u sportu, uvažavajući perspektivu stručnjaka koji provode sportske aktivnosti s djecom s teškoćama u razvoju, izvještava o preprekama uključenja djece s teškoćama u razvoju u sportske aktivnosti kroz tri teme; prepreke na strani djeteta koje uključuju izostanak motivacije i neke vrste teškoća u razvoju, prepreke na razini stručnjaka koje uključuju nedostatak znanja i motivacije za rad s djecom s teškoćama u razvoju te prepreke na široj društvenoj razini koje uključuju financijske teškoće, izostanak suradnje između pružatelja sportskih aktivnosti i drugih stručnjaka i nedovoljnu podršku struktura vlasti.

1.6 Konceptualni model kao polazišna osnova istraživanja

Kao polazišna osnova ovog istraživanja koristio se „Konceptualni model čimbenika koji utječu na sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u rekreaciji i slobodnom vremenu“ autora Kinga i sur. (2003.). Koristio se kao pomoćno sredstvo za potpunije razumijevanje istraživanih fenomena odnosno istraživanih resursa i barijera za sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u sportu. U navedenom modelu je sudjelovanje djece pa tako i djece s teškoćama u razvoju konceptualizirano kao ishod u višedimenzionalnom modelu koji uključuje čimbenike vezane uz okruženje, obitelj

i djetete. Model sadrži jedanaest prediktivnih čimbenika s izravnim ili neizravnim učincima na sudjelovanje djece, koji su koncipirani na temelju literature. Također, ocrta potencijalne veze među različitim čimbenicima vezanima uz okruženje, obitelj i djetete i specificira moguće putove između svakog čimbenika i ishoda sudjelovanja. Model opisuje širok spektar čimbenika koji potpomažu ili ometaju sudjelovanje djeteta te pruža informacije o potencijalnoj ulozi bilo kojeg od čimbenika u odnosu na sve ostale.

Čimbenici vezani uz okruženje uključuju podržavajuće fizičko i institucionalno okruženje, podržavajuće odnose za djetete i podržavajuće odnose za roditelje. Čimbenici vezani uz obitelj uključuju financijski i vremenski utjecaj na obitelj uzrokovan skrbi za djetete s teškoćama u razvoju, pozitivne obiteljske demografske varijable, podržavajuće kućno okruženje i preferencije obitelji za rekreaciju. Naposljetku, čimbenici vezani uz djetete uključuju percepciju o vlastitim sportskim i školskim sposobnostima, fizičko, kognitivno i komunikacijsko funkcioniranje, emocionalno, bihevioralno i socijalno funkcioniranje te preferencije djeteta.

Predstavljeni model relevantan je za sudjelovanje sve djece i može se koristiti u istraživanjima usmjerenima na djecu s teškoćama u razvoju i djecu uobičajnog razvoja te za ispitivanje determinanti sudjelovanja djece u rekreacijskim i slobodnovremenskim aktivnostima, ali i za ispitivanje determinanti specifičnih oblika sudjelovanja, kao primjerice sudjelovanje u sportu. Autori za opisani konceptualni model navode da pruža predložak koji se može koristiti za usmjeravanje istraživačkih nastojanja, odnosno da može pomoći u odlučivanju koja pitanja postaviti i koje čimbenike ispitati (King i sur., 2003.).

Navedeni model koristio se kao pomoćno sredstvo u konceptualizaciji istraživanja, ali i u interpretaciji rezultata istraživanja, tako da je pri konceptualizaciji istraživanja činio podlogu za definiranje cilja i istraživačkih pitanja koja su usmjerena na ispitivanje čimbenika sudjelovanja djece s teškoćama u razvoju u organiziranim sportskim aktivnostima. U skladu s ciljem i istraživačkim pitanjima koncipiran je i protokol intervjua tako da su teme i pripadajuća pitanja u protokolu intervjua bila vezana upravo uz gore opisane čimbenike vezane uz djetete, obitelj i okruženje, stoga je navedeni model pripomogao i u odlučivanju o tome koja pitanja će se sudionicima postaviti,

odnosno što i na koji način će se ovim istraživanjem ispitati. Također, ovaj konceptualni model služio je kao pomoćno sredstvo i u interpretaciji rezultata istraživanja tako da su rezultati, odnosno resursi i barijere za sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u organiziranim sportskim aktivnostima kategorizirani u tri teme: čimbenike vezane uz dijete, čimbenike vezane uz obitelj i čimbenike vezane uz okruženje. Navedeno je u skladu s navodima Ngulube i sur. (2015.). koji u svom radu govore o konceptualnom okviru kao zlatnoj niti koja se provlači kroz istraživanje koja informira istraživačka pitanja, metodologiju istraživanja i analizu podataka. Isto tako, Ravitch i Riggan (2012., prema Anfara i Mertz, 2015.) navode da konceptualni okvir predvodi način na koji razmišljamo, prikupljamo, analiziramo, opisujemo i tumačimo svoje podatke.

2. Cilj i istraživačka pitanja

Cilj istraživanja je dobiti uvid u čimbenike sudjelovanja djece s teškoćama u razvoju u organiziranim sportskim aktivnostima iz perspektive stručnjaka koji rade s djecom s teškoćama u razvoju u okviru klubova i organizacija koje provode sportske programe za djecu s teškoćama u razvoju.

Sukladno cilju istraživanja postavljena su sljedeća istraživačka pitanja:

- 1.** Koje čimbenike stručnjaci koji rade s djecom s teškoćama u razvoju percipiraju kao resurs za sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u organiziranim sportskim aktivnostima?
- 2.** Koje čimbenike stručnjaci koji rade s djecom s teškoćama u razvoju percipiraju kao barijeru za sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u organiziranim sportskim aktivnostima?

3. Metoda

3.1 Uzorak

Uzorak ovog istraživanja činile su stručnjakinje koje rade s djecom s teškoćama u razvoju u okviru klubova i organizacija koje provode organizirane sportske aktivnosti za djecu s teškoćama u razvoju. U istraživanju je sudjelovalo sedam sudionica (N=7) čija prosječna starosna dob iznosi 37 godina, pri čemu se raspon njihove starosne dobi kreće od 24 do 49 godina. Kada je riječ o stupnju obrazovanja i profesiji sudionica, dvije sudionice su magistre kineziologije, jedna sudionica je stručna prvostupnica trenerske struke, jedna sudionica ima završenu srednju strukovnu školu za zanimanje komercijalist, jedna sudionica je prvostupnica socijalnog rada te je jedna sudionica magistra logopedije. Četiri sudionice rade na području Grada Zagreba, dvije rade na području Zagrebačke županije dok jedna sudionica radi na području Grada Zagreba, Zagrebačke županije, Krapinsko – zagorske županije te Istarske županije. Četiri sudionice su zaposlene u klubu, odnosno organizaciji koja provodi organizirane sportske aktivnosti za djecu s teškoćama u razvoju, dok su tri sudionice vanjske suradnice u klubu, odnosno organizaciji koja provodi organizirane sportske aktivnosti za djecu s teškoćama u razvoju. Iskustvo rada sudionica s djecom s teškoćama u razvoju kreće se u vremenskom periodu od 3, 4, 10, 13 i 20 godina.

3.2 Postupak

Istraživanje je provela autorica ovog diplomskog rada, odnosno studentica diplomskog studija socijalnog rada u svrhu izrade diplomskog rada tijekom lipnja i srpnja 2022. godine. Podaci su prikupljeni putem individualnog polustrukturiranog intervjua putem kombinacije dvaju njegovih oblika: intervjua licem u lice (N=1) na radnom mjestu sudionice i online intervjua putem videokonferencijske platforme Zoom (N=6), ovisno o preferencijama sudionica. Sudionice su kontaktirane te pozvane na istraživanje putem e-maila koji je u prilogu sadržavao cjelokupno pozivno pismo na istraživanje i protokol intervjua s pripadajućim pitanjima. Pozivno pismo na istraživanje sadržavalo je, prije svega, poziv na sudjelovanje u istraživanju, uz informacije o cilju i svrsi istraživanja, kao i njegovoj važnosti. Sudionice su također obaviještene o načinu provedbe istraživanja, uz mogućnost odabira između intervjua uživo i putem videokonferencijske platforme Zoom, ali i o tome da će intervjui, uz njihovu

suglasnost, biti snimani i transkriptirani u pisanom elektroničkom obliku. Naposljetku su obaviještene o etičkim načelima vezanima uz mogućnost odustajanja od istraživanja, dobrovoljnost sudjelovanja u istraživanju, načelima anonimnosti i povjerljivosti, obliku i načinu pohrane prikupljenih podataka te mogućnosti ostvarivanja uvida u rezultate istraživanja.

3.3 *Mjerni instrumenti*

Prije početka intervjua, sudionicima je najavljena tema istraživanja, obrazložena je svrha i cilj istraživanja i napravljen je kratak pregled tema koje će se u intervjuu ispitivati, nakon čega je slijedilo ispunjavanje upitnika o sociodemografskim obilježjima usmenim putem, uz naznaku da će se prikupljeni podaci koristiti samo za opis uzorka u kontekstu izrade diplomskog rada. Sociodemografski upitnik sadržavao je pitanja vezana uz spol i dob sudionica, županiju u kojoj rade, stupanj obrazovanja, profesiju, podatak o tome jesu li zaposlene u klubu/organizaciji koja provodi organizirane sportske aktivnosti za djecu s teškoćama u razvoju, edukaciju vezanu uz djecu s teškoćama u razvoju i uz podatak o tome u kojem vremenskom periodu imaju iskustvo rada s djecom s teškoćama u razvoju. Nakon navedenih radnji, slijedio je intervju, odnosno pitanja na temelju kojih su se podaci i prikupili, a koja su prikazana u nastavku:

1. Kako biste opisali vaše dosadašnje iskustvo rada s djecom s teškoćama u razvoju u kontekstu njihovog sudjelovanja u sportu?
2. Pitanja usmjerena na ispitivanje resursa, odnosno čimbenika koji potpomažu sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u sportu:
 - Što prema vašem mišljenju potpomaže sudjelovanje djeteta s teškoćama u razvoju u sportu, a vezano je uz dijete?
 - Što prema vašem mišljenju potpomaže sudjelovanje djeteta s teškoćama u razvoju u sportu, a vezano je uz obitelj?
 - Što prema vašem mišljenju potpomaže sudjelovanje djeteta s teškoćama u razvoju, a vezano je uz okruženje?
3. Pitanja usmjerena na ispitivanje barijera, odnosno čimbenika koji ograničavaju sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u sportu:

- Što prema vašem mišljenju ograničava sudjelovanje djeteta s teškoćama u razvoju u sportu, a vezano je uz dijete?
 - Što prema vašem mišljenju ograničava sudjelovanje djeteta s teškoćama u razvoju u sportu, a vezano je uz obitelj?
 - Što prema vašem mišljenju ograničava sudjelovanje djeteta s teškoćama u razvoju u sportu, a vezano je uz okruženje?
4. Kako biste opisali sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u sportu u razdoblju pandemije Covid-19 i *lockdown*-a?
 5. Koji su vaši prijedlozi za unaprjeđenje sudjelovanja djece s teškoćama u razvoju u sportu?
 6. Imate li još nešto za reći o onome što potpomaže, a što ograničava sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u sportu, a da nismo prethodno razgovarali o tome?

3.4 Obrada podataka

Kada je riječ o vrsti kvalitativne obrade, za dobivanje odgovora na istraživačka pitanja koristila se tematska analiza. Tematsku analizu, Braun i Clarke (2006.) definiraju kao metodu za identifikaciju, analizu i izvještavanje o temama unutar prikupljenih podataka te kao metodu koja organizira i opisuje podatke te tumači različite aspekte teme istraživanja (Boyatzis, 1998., prema Braun i Clarke, 2006.). Tematskom analizom, teme se u okviru podataka mogu identificirati na jedan od dva primarna načina: induktivnim načinom, odnosno „odozdo prema gore” ili deduktivnim načinom, odnosno "odozgo prema dolje" (Braun i Clarke, 2006.). U ovom istraživanju se koristio deduktivni, teorijski način, pri čemu je tematska analiza pa samim time i definiranje tema bilo predvođeno teorijskim ili analitičkim interesom istraživača za određeno područje (Braun i Clarke, 2006.). Definiranje tema u ovom istraživanju temeljilo se na ranije spomenutom „Konceptualnom modelu čimbenika koji utječu na sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u rekreaciji i slobodnom vremenu“ autora Kinga i sur. (2003.), Teme, odnosno čimbenici vezani uz dijete, obitelj i okruženje, generirani su upravo iz navedenog modela, što je u skladu s deduktivnim pristupom u tematskoj analizi. Obrada podataka, odnosno tematska analiza provedena je uz korištenje softvera za analizu kvalitativnih podataka „Nvivo“, u skladu s koracima koje opisuju Braun i Clarke (2006.), a koji se odnose na sljedeće: upoznavanje s podacima

(izrada i opetovano čitanje transkripata), generiranje početnih kodova (definiranje kodova i pridruživanje dijelova teksta različitim kodovima), traganje za temama (sortiranje, razvrstavanje definiranih kodova u prethodno definirane teme), pregled tema (pregledavanje da li definirane teme odgovaraju kodiranim dijelovima teksta), definiranje i imenovanje tema te naposljetku izrada izvješća koji slijedi u nastavku.

3.5 Etički aspekti istraživanja

Potrebno se osvrnuti i na etičke aspekte o kojima se vodilo računa tijekom postupka provedbe istraživanja. Informirani pristanak na sudjelovanje i pristanak na audio snimanje sudionice su dale usmenim putem prije početka samog intervjua. Pismenim putem, odnosno putem pozivnog pisma na istraživanje sudionice su obaviještene o tome da je sudjelovanje u istraživanju dobrovoljno te da u bilo kojem trenutku mogu odustati od sudjelovanja u istraživanju. Upoznate su bile i s tim da je istraživanje povjerljivo, odnosno da će prikupljeni podaci (transkripti i audio snimke) biti čuvani povjerljivo, da će pristup istima imati samo studentica koja provodi istraživanje i njena mentorica, da će transkripti i audio snimke biti pohranjeni u elektroničkom obliku te da će se nakon izrade diplomskog rada i izbrisati. Što se tiče načela anonimnosti, sudionice su obaviještene o tome da će prilikom pohrane i obrade podataka te prikaza rezultata njihova imena i ostale identifikacijske oznake biti uklonjene te da neće postojati mogućnost povezivanja rezultata istraživanja s njima, što se ostvarilo pridodavanjem oznake (primjerice *SI*) svakoj od sudionica. Naposljetku, sudionicama je obznanjena i mogućnost ostvarivanja uvida u rezultate istraživanja slanjem diplomskog rada na njihovu e-mail adresu, što će i biti učinjeno.

4. Rezultati i rasprava

Rezultati istraživanja su, u skladu s istraživačkim pitanjima, prikazani kroz resurse te kroz barijere za sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u organiziranim sportskim aktivnostima.

4.1 Resursi za sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u organiziranim sportskim aktivnostima

U tablici 5.1. (Tablica 5.1.) prikazani su rezultati koji daju odgovor na prvo istraživačko pitanje: „**Koje čimbenike stručnjaci koji rade s djecom s teškoćama u razvoju percipiraju kao resurs za sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u organiziranim sportskim aktivnostima?**“.

Tablica 5.1.

Resursi za sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u organiziranim sportskim aktivnostima

TEME	KODOVI
Čimbenici vezani uz dijete	<ul style="list-style-type: none"> - Pozitivni stavovi prema sudjelovanju u sportu - Sudjelovanje u sportskim aktivnostima u kojima je teškoća manje vidljiva - Osjećaj pripadnosti kolektivu - Upornost i motiviranost za napretkom - Adekvatnost i prilagodba sportskih aktivnosti u odnosu na specifičnost teškoće u razvoju
Čimbenici vezani uz obitelj	<ul style="list-style-type: none"> - Usađena sportska kultura u obitelji - Adekvatni financijski resursi obitelji - Podrška roditelja i drugih članova obitelji
Čimbenici vezani uz okruženje	<ul style="list-style-type: none"> - Motiviranost i kompetentnost stručnjaka za rad s djecom s teškoćama u razvoju u sportu - Prisutnost volontera/asistenata u treningu i rad jedan na jedan - Inkluzivni pristup u radu s djecom s teškoćama u razvoju u sportu - Pozitivne socijalne interakcije s vršnjacima - Međusobna povezanost roditelja koji imaju dijete s teškoćama u razvoju - Dostupnost besplatnih sportskih programa - Suradnja provoditelja sportskih programa s drugim dionicima - Mediji kao sredstvo promocije sporta za djecu s teškoćama u razvoju

Kada je riječ o temi **čimbenika vezanih uz dijete**, kao resurs za sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u sportu, sudionice vide **pozitivne stavove prema sudjelovanju u sportu** što se može vidjeti kroz sljedeće izjave; „...*pa djeca jako u biti vole trenirati, jako vole radit u grupama, mislim to se odnosi, ajmo reć, na nekih 80% djece...*“ (S7),

„...u principu većinom su to djeca koju zanima sport općenito, koji vole gledati sport na televiziji, koji znaju nešto o samom sportu, nekakvu pozadinu sporta...“ (S5), „...pa mislim čak da oni kuže da napreduju u nekim stvarima, da, mislim da čak su svjesni toga...“ (S7)

Kako navode King i sur. (2003.), djetetovo uživanje u sportskim aktivnostima i prisutan osjećaj kompetentnosti važne su odrednice sudjelovanja u tjelesnim, odnosno sportskim aktivnostima. Navedeni resurs možemo povezati s čimbenikom kojeg King i sur. (2003.) ubrajaju u čimbenike vezane uz dijete, a koji se odnosi na „Djetetove preferencije“ koji označava djetetove afinitete za određene vrste formalnih i neformalnih aktivnosti. King i sur. (2003.) navode da će veća sklonost sudjelovanju u određenim aktivnostima biti povezana s većim sudjelovanjem djece (Garton i Pratt, 1991.; Kimiecik i sur., 1996.; Tappe i sur., 1989., prema King i sur., 2003.). Rezultati istraživanja autorica Shields i Synnot (2016.), također, izvještavaju o tome da su roditelji, kao sudionici istraživanja, govorili o tome da su se djeca koja su prirodno aktivna i koja vole sport lakše uključila u sportske aktivnosti. Djeca, kao sudionici istraživanja su to i potvrdili opisujući svoje razloge za sudjelovanje kroz zabavu, osjećaj uspjeha i kompetentnosti, održavanje forme, sudjelovanje u aktivnostima s prijateljima i sklapanje novih prijateljstava. Isto tako, u istraživanju autora Downs i sur. (2014.), u kojem se istraživala perspektiva stručnjaka, zabava i užitek su isticani kao ključni potpomažući čimbenici sudjelovanja u sportu.

Također, jedna sudionica kao resurs percipira i **sudjelovanje u sportskim aktivnostima u kojima je teškoća manje vidljiva**: *„...tako da to onda s onog aspekta motivacije, da smo u vodi svi jednaki, ovaj, može bit privlačno, za, za roditelje djece s teškoćama u razvoju i za osobe s invaliditetom da se uključe u taj jedan sport u kojem smo svi jednaki, jeli, u kojem nije vidljiv invaliditet na samom treningu...“ (S3)*. Što se tiče motivacije, djeca s teškoćama u razvoju mogu razviti razumijevanje da su drugačija od norme (Glieberman i Roth, 1980., prema King i sur., 2003.), što ih može natjerati da ne žele aktivno sudjelovati. King i sur., (2003.) u čimbenike vezane uz dijete ubrajaju i „Djetetovo emocionalno, bihevioralno i socijalno funkcioniranje“, pri čemu navode da osjećaj samosvjesnosti ili socijalne nelagode može djetetu otežati sudjelovanje u aktivnostima (Lightfoot i sur., 1999., prema King i sur., 2003.). U skladu s navedenim gore navedeni resurs sudjelovanja u sportskim aktivnostima u kojima je

teškoća manje vidljiva predstavlja nešto što djeci s teškoćama u razvoju, u tom pogledu, potpomaže njihovo sudjelovanje. Navedeno je u skladu s rezultatima istraživanja autora Steinhardt i sur. (2021.) prema kojima je pronalazak aktivnosti u kojima teškoća nije vidljiva nešto što potpomaže sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u sportu. Roditelji, kao sudionici istraživanja su objašnjavali da su njihova djeca pokušavala pronaći aktivnosti u kojima njihovo oštećenje nije vidljivo. Nadalje, vezano uz spomenuti aspekt motivacije, sudionice kao resurs percipiraju i **osjećaj pripadnosti kolektivu**: „...znači i što se tiče toga da su oni dio, odnosno pripadnici određenog sportskog kluba, dakle mogu se nazvati sportašima u tom smislu da oni pripadaju određenom klubu, da sa njima treniraju i to njima iznimno, iznimno puno znači...“ (S5), „...ovi visoko funkcionalni oni, njih motivira i pripadnost, osjećaj pripadnosti nekoj zajednici nekom klubu...“ (S7). Navedeno je u skladu s rezultatima istraživanja autora Morris i sur. (2018.) i Junker i sur. (2011.) prema kojima je osjećaj pripadnosti također čimbenik koji podržava sudjelovanje osoba s invaliditetom, odnosno mladih i djece s teškoćama u razvoju u tjelesnim aktivnostima. Prema Morris i sur. (2018.) osjećaj pripadnosti je uključivao upravo bivanje dijelom nekog kluba, što se preklapa s izjavom sudionica ovog istraživanja. Junker i sur. (2011.), također, osjećaj pripadnosti drugim članovima tima i treneru vide kao kontekstualni faktor koji utječe na sudjelovanje u tjelesnim aktivnostima.

Isto tako, u pogledu motivacije, sudionice kao resurs percipiraju i **upornost i motiviranost za napretkom**: „...motivacija je ista, svi oni znaju da ako se budu trudili položiti će za više pojaseve, svi oni znaju da ako pristupe natjecanju da mogu osvojiti medalje i pehare. Motivacija je jednaka manje više kod svih, naravno kod nekih je izraženija intrinzična motivacija, dakle tjeraju sami sebe kako bi postali bolji, žele savladati neke elemente koji im ne idu i jako se trude oko toga, kod nekih je potrebno malo više ekstrinzične motivacije...“ (S4), „...to su zapravo djeca koja ne žele odustati tako lako, oni na prvo krenu, ali uz mali poticaj oni su stvarno uporni, stvarno se trude i vidi se izniman napredak kod njih u stvarnom kratkom vremenskom periodu. Tako da je upornost još jedna definitivno od tih vrlina koje bi trebalo dijete imati kako bi moglo uopće stupiti...“ (S5). O aspektu motivacije i napretka kao resursa govore i Conchar i sur. (2014.) u čijem su istraživanju sudionici istraživanja, odnosno adolescenti s cerebralnom paralizom izvijestili o tome da su bili motivirani za

sudjelovanje kada su osjećali da su ostvarivali napredak i postizali uspjeh. Također, važno je da ostvarenom postignuću svjedoče drugi i da je isto priznato od strane drugih, a samim time organizirano natjecanje s nagradama identificirano je kao važno, što možemo povezati i s izjavama sudionice ovog istraživanja koja govori o pristupu natjecanjima i mogućnostima osvajanja medalja i pehara, ali i o polaganjima za više pojaseve u judu.

Adekvatnost i prilagodba sportskih aktivnosti u odnosu na specifičnost teškoće u razvoju je također nešto što potpomaže sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u organiziranim sportskim aktivnostima iz perspektive sudionica istraživanja, što možemo vidjeti iz sljedećih izjava: „...i djeca s teškoćama trebaju samo da se prema njima ponašaj apsolutno normalno i jednako kao da nemaju te teškoće, naravno uvažavajući sve specifičnosti svake dijagnoze da bi mogo prilagodit trening.“ (S2), „Treba im dat vremena, treba oslušivati njih, treba gledati koji su to klikeri za izazivanje tantruma, što ih smeta, što ih opterećuje, pratiti njihovo ponašanje i u skladu sa tim mijenjati koncept treninga, uvoditi nove stvari, izbacivati pred zahtjevne stvari dok ne dođemo do onog što treba.“ (S4), „...samo je bitna organizacija na koji način će se posložiti trening i na koji način će se pristupiti djetetu i njegovim sposobnostima...“ (S6). Navedeni resurs se može dovesti u vezu s navedenim modelom Kinga i sur. (2003.) prema kojem se u čimbenike vezane uz dijete ubraja i „Djetetovo fizičko, kognitivno i komunikacijsko funkcioniranje“ za koje navode da se odnosi primjerice na fizičke i kognitivne funkcije, opće zdravlje te receptivni i izražajni jezik. Uključivanje djeteta u aktivnosti može biti izazovno, primjerice, za dijete s tjelesnim invaliditetom zbog nedostatka fizičkih sposobnosti (Lightfoot i sur., 1999., prema King i sur., 2003.), stoga su adekvatnost sportskih aktivnosti i njihova prilagodba specifičnim potrebama djece s teškoćama u razvoju, nešto što im potpomaže u sudjelovanju. Dakle, sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u sportskim aktivnostima povezano sa specifičnošću teškoće koja, kao takva, djeluje na specifične prilagodbe koje potpomažu sudjelovanje, a koje se odnose na prilagođenu opremu i individualne potrebe svakog djeteta (Downs i sur., 2014.). Barr i Shields (2011.) također navode da su strukturirani programi aktivnosti identificirani su kao važan resurs. Roditelji djece s Downovim sindromom, kao sudionici istraživanja su izvještavali o tome da programi, koji se pružaju posebno za djecu s Downovim

sindromom, potpomažu sudjelovanje, budući da omogućuju izravnu pozornost i vodstvo, ali i da su programi s odgovarajućim prilagodbama također olakšali sudjelovanje djeteta. Steinhardt i sur. (2021.) navode da su roditelji djece s teškoćama u razvoju i stručnjaci koji s njima rade ukazali na to da često već male prilagodbe okolnosti, aktivnosti, opreme i pravila, u odnosu na prisutnu teškoću u razvoju kod djeteta, mogu potpomoći i omogućiti sudjelovanje u sportskim aktivnostima.

Što se tiče teme **čimbenika vezanih uz obitelj**, sudionice su kao resurs, odnosno kao nešto što potpomaže sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u sportskim aktivnostima percipirale, prije svega **usađenu sportsku kulturu u obitelji**, što možemo iščitati iz njihovih sljedećih izjava: „...*da li su oni sami dovoljno educirani u tom smjeru, da li sami vježbaju i znaju koliko je to korisno pa će puno lakše prihvatiti nego neko ko možda nikad nije isto trenirao kao dijete.*“ (S1), „...*dakle prvo okruženje u kojem dijete odrasta, ako su roditelji fizički aktivni tada i to dijete ima veću potrebu za kretanjem...*“ (S4), „*Tako da bi rekla da je to vrlo, ono, da je to ono ključni čimbenik, znači kako je odgojno dijete u obitelji, ako je obitelj sportski nastrojena i braća, sestre onda nema nikakvih problema, dapače, onda je i dijete motivirano jer mu brat ili sestra igra rukomet, košarku, nogomet pa želi i on bit u nekakvom klubu...*“ (S6). Prema modelu Kinga i sur. (2003.), čimbenici vezani uz obitelj obuhvaćaju i „Preferencije obitelji za rekreaciju“. Obrasci rekreacije roditelja svakako utječu na cjeloživotni interes i uključenost djece u rekreacijske pa i sportske aktivnosti (Horna, 1989., prema King i sur., 2003.). Kako navode King i sur. (2003.) veća sklonost obitelji za rekreacijom će rezultirati i većim sudjelovanjem djece s teškoćama u razvoju (Sloper i sur., 1990., prema King i sur., 2003.). Preferencije roditelja prema aktivnostima ostvaruju značajan učinak na motivaciju mladih i uživanje u različitim tjelesnim i sportskim aktivnostima (Downs, 2019.). Jedan je sudionik, u istraživanju autora Downs (2019.), govorio o tome kako se zainteresirao za određeni sport kojim se bavio njegov roditelj. Ovaj nalaz podupiru prijašnja istraživanja koja pokazuju da su roditeljske preferencije za sudjelovanje u aktivnostima povezane s preferencijama djece i mladih (King i sur., 2009., prema Downs, 2019.). Preferencije obitelji za sport i rekreaciju su se kao resurs, odnosno pomažući čimbenik pokazali i u istraživanjima Steinhardt i sur. (2021.), Nichols i sur. (2018.) i Morris i sur. (2018.) u kojima su i

roditelji djece s teškoćama u razvoju i stručnjaci izvještavali o važnosti i doprinosu „sportskih obitelji“ sudjelovanju djece s teškoćama u razvoju u sportskim aktivnostima.

Nadalje, kao resurs koji je vezan uz čimbenike vezane uz obitelj, sudionice su percipirale i **adekvatne financijske resurse obitelji**: „*Financije svakako, ako su roditelji zaposleni i dovoljno dobre financije lako će i sami onda moć platit kad bude razdoblje kad treba, tako da definitivno to.*“ (S1), *Umm, pa da sigurno je lakše obiteljima i obiteljima koja imaju možda bolje imovinsko stanje.*“ (S3). King i sur. (2003.) u svom modelu govore i o „Pozitivnim obiteljskim demografskim karakteristikama“ što se odnosi na obrazovanje i zaposlenje roditelja te prihode obitelji. Financijska situacija u obitelji igra ulogu u determiniranju sudjelovanja djece s teškoćama u razvoju u sportskim aktivnostima što se može potkrijepiti izjavama sudionica ovog istraživanja, ali i istraživanjem autora Nichols i sur. (2018.) u kojem su roditelji djece s teškoćama u razvoju, kao sudionici istraživanja, izvijestili o financijskim resursima kao potpomažućim čimbenicima sudjelovanja njihove djece u sportskim aktivnostima u kontekstu raspolaganja financijskim sredstvima za uključivanje njihove djece u sportske klubove i angažiranje lokalnih studenata kao asistenata njihovoj djeci.

Naposljetku, kao resurs, vezan uz čimbenike vezane uz obitelj, sudionice vide i **podršku roditelja i drugih članova obitelji**: „*Upornost roditelja, u svakom slučaju. To bi bilo od roditelja i obitelji najviše ta podrška neka...*“ (S1), „*Definitivno motivacija roditelja da razvaža i navaža dijete, da kupuje opremu, da brine o opremi, da sudjeluju aktivno u radu kluba, to je sigurno na prvom mjestu.*“ (S4), „*...mislim da sama podrška roditelja je definitivno nešto najvažnije...*“ (S5), „*...vrlo često nam i njihove braće i sestre dolaze na treninge i ostaju sa njima što apsolutno povećava motivaciju i volju za rad svakog djeteta.*“ (S4), „*Umm, definitivno uključenost obitelji čak i djedova i baka, tako da se svaki trening može odraditi, to je velika uloga za dijete ako ima još ipak neke osobe, koje ako roditelji rade ipak ga mogu na svaki trening dovesti.*“ (S4).

McGarty i sur. (2021.). ističu da su roditelji važan interpersonalni čimbenik koji djeluje na sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u tjelesnim aktivnostima. Roditelji imaju središnju ulogu u poticanju sudjelovanja jer se djeca s teškoćama u razvoju

suočavaju s manjom razinom autonomije i više se oslanjaju na roditelje (Shields i sur., 2012.; Sterman i sur., 2016., prema McGarty i sur., 2021.). Stoga, važno je usredotočiti se na roditelje kada se istražuju čimbenici sudjelovanja djece s teškoćama u razvoju u sportu. U istraživanju Shields i Synnot (2016.), u kojem su sudjelovala djeca s teškoćama u razvoju, njihovi roditelji i stručnjaci iz područja rekreacije, integralna uloga obitelji u omogućavanju sudjelovanja djeteta s teškoćama u razvoju u sportskim aktivnostima istaknuta je od strane svih triju populacija. Navedeno se odnosi na pružanje financijske potpore, prijevoza, pronalaženje odgovarajućih aktivnosti i ohrabrenje. Sudionici su opisivali kako roditelji trebaju biti proaktivni kako bi svoje dijete aktivirali, primjerice roditelji koji su fizički uključeni u aktivnost, koji istražuju dostupne aktivnosti i koji zagovaraju svoje dijete svakako su nešto što potpomaže njihovo sudjelovanje u sportskim aktivnostima. Također, McGarty i sur. (2018.) su u svom preglednom radu, kao i Obrusnikova i Cavalier (2011.) u svom istraživanju, identificirali važnost obitelji, odnosno roditelja, ali i braće i sestara u determiniranju sudjelovanja djece s teškoćama u razvoju u tjelesnim aktivnostima

Kada je riječ o **čimbenicima vezanima uz okruženje**, sudionice su nekoliko njih percipirale kao resurs za sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u sportskim aktivnostima. Prvi percipirani resurs se odnosi na **motiviranost i kompetentnost stručnjaka za rad s djecom s teškoćama u razvoju u sportu:** „...i onda sav neki uspjeh ovisi o pojedincima, umm, evo neću pričat uopće o svom klubu, moj prijatelj iz S. je osnovao judo klub osoba s invaliditetom, ima isto skoro 50 klinaca, prekrasno radi, X.X. radi rukomet s klincima s teškoćama, raširila to na ne znam kolko lokacija...“, „...to su samo ljudi koji su odlučili ići kontra sustava da bi uspjeli, ali za koga, ne zna nekog ko će se hvaliti s tim na papiru, nego za djecu koja najviše i trebaju taj sport...“ (S2), „Mi smo se itekako jako dobro upoznale sa teškoćama, sa ograničenjima koja dolaze uz svaku teškoću i naravno da su naši treninzi jako usmjereni na to da od treninga im bude bolje, a ne lošije i naravno djeca s Down sindromom neće padati, neće lupati glavom od strunjaču...“ (S4).

King i sur. (2003.) uz čimbenike vezane uz okruženje vezuju „Podržavajuće odnose za dijete“ koji uključuju odnose djeteta s različitim osobama (roditeljima, vršnjacima, trenerima, asistentima i sl.) koji potpomažu sudjelovanje djeteta u sportskim

aktivnostima. Jedan od podržavajućih odnosa za dijete je svakako odnos s motiviranim i kompetentnim stručnjacima, odnosno trenerima koji s njima rade. O značenju stručnjaka i njihove ekspertize govore i istraživanje Alesi i Pepi (2015.) u kontekstu dostupnosti stručnih trenera koji su kompetentni za rad s djecom s Downovim sindromom, a Martin Ginis i sur. (2016.) u svom preglednom radu također govore o stručnosti pružatelja usluga kao čimbenika koji ostvaruje utjecaj nad sudjelovanjem djece s teškoćama u razvoju u tjelesnim aktivnostima.

Uz „Podržavajuće odnose za dijete“ Kinga i sur. (2003.) možemo vezati i **pozitivne socijalne interakcije s vršnjacima**: „...i onda principu djeca se dosta znaju iz Centra i tu puno znači to okruženje kad jedni druge podržavaju i potiču; "Čuj imamo sutra trening, imamo tad trening." i onda oni sami sebi vode neku evidenciju tih treninga, sami sebe potiču na to da odlaze na treninge i sami sebi daju nekakvu podršku u tome da prisustvuju svakom treningu, da se trude što više jer, upravo to, jedan drugoga vidi i samim tim jedan drugoga, ajmo reći, tjera, odnosno navodi da napreduje...“ (S5), „...znači vesele ga prijatelji, to je pod, meni nekako pod broj dva jer on dolazi tamo radi prijatelja...“ (S7) „Podržavajući odnosi za dijete“ prema modelu Kinga i sur. (2003.) svakako uključuju međusobnu podršku vršnjaka. Yu i sur. (2022.) u svom preglednom radu o barijerama i resursima za sudjelovanje djece i mladih s intelektualnim teškoćama u tjelesnim aktivnostima izvještavaju o rezultatima kvalitativnih, ali i kvantitativnih istraživanja prema čijim su rezultatima pozitivne socijalne interakcije s vršnjacima identificirane kao resurs sudjelovanja djece s intelektualnim teškoćama u tjelesnim aktivnostima (Stevens i sur., 2018.; Downs i sur., 2014.; Barr i Shields, 2011.; Menear, 2007.; Robertson i sur., 2018.; Temple i Stanish, 2011., prema Yu i sur., 2022.) O pozitivnim socijalnim interakcijama s vršnjacima kao čimbeniku koji potpomaže, stimulira sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u sportskim aktivnostima govore i istraživanja autora Buffart i sur. (2009.), Haegele i sur. (2017.) te Barr i Shields (2011.). Primjerice, u istraživanju Barr i Shields (2011.) djeca s Downovim sindromom sugerirala su svoje vršnjake kao snažan resurs, facilitator njihove tjelesne aktivnosti. Za neke roditelje društvena interakcija bila je primarni razlog zbog kojeg je njihovo dijete uživalo u sudjelovanju u sportskim aktivnostima. Roditelji su objašnjavali da boravak s vršnjacima daje svrhu aktivnosti kojom se njihovo dijete bavi, pri čemu je aktivnost za djecu smislenija i ugodnija.

Nadalje kao resurs, u okviru čimbenika vezanih za dijete, odnosno u okviru „Podržavajućih odnosa za dijete“ prema Kingu i sur. (2003.). sudionice istraživanja percipirale su i **prisutnost volontera/asistenata u treningu i rad jedan na jedan**: „Može pripomoći im to ako uključimo volontere da im se prilagodi maksimalno program i da oni dobiju individualno rad jedan na jedan to im sigurno pomaže“ (S1), „...nego mi uzimamo svu djecu i damo im asistenta, koji onda jedan na jedan i zapravo asistent je taj koji pomaže djetetu da ono svlada nekakvu fizičku prepreku, nekakav zadatak mu se prilagodi prema njegovim sposobnostima...“ (S6), „Da, da, naš cijeli klub se bazira na volonterima, to su ili roditelji djece s teškoćama, roditelji djece redovnog razvoja, ljudi koji su se slučajno našli u našoj dvorani i odlučili da bi voljeli se okušati u takvoj vrsti rada i naravno to su naši judaši našeg judo kluba X koje ja vodim i obučavam za rad s djecom teškoćama i koji vrlo rado sudjeluju na treninzima i pomažu u radu.“ (S4). Volonteri, odnosno asistenti u treningu jesu nešto što potpomaže sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u sportskim aktivnostima. Kako navode Rimmer i sur. (2004.), angažiranje volontera i/ili studenata pripravnika, posebno studenata koji su educirani za prilagođenu tjelesnu aktivnost ili terapijsku rekreaciju, omogućuje pružanje usluga „skrojjenih“ prema potrebama osoba s invaliditetom, odnosno djece s teškoćama u razvoju. U istraživanju Steinhardt i sur. (2021.) prisutnost asistenata je također percipirana kao resurs od strane stručnjaka i roditelja. Jones (2003.) je u svom istraživanju o barijerama sudjelovanja djece s teškoćama u razvoju u rekreacijskim programima izvijestio o tome da su roditelji izražavali želju za plaćenim ili volonterskim pomoćnim osobljem, koje bi pomoglo njihovoj djeci da sudjeluju u rekreacijskim programima u zajednici, što naglašava značaj prisutnosti asistenata u treningu u okviru sudjelovanja djece s teškoćama u razvoju u sportu.

Također, sudionice su kao nešto što potpomaže djeci s teškoćama u razvoju naglašavale i **inkluzivni pristup u radu s djecom s teškoćama u razvoju u sportu**: „...zato jer je nama glavna stvar, u stvari, nekakva energija na treningu, pozitivna atmosfera, apsolutno prihvaćanje, umm, jer sam ja od početka, od prvog treninga, u rad uključila i judaše koji nemaju teškoće i onda mi ustvari ne provodimo inkluziju, mi, mi zaista živimo inkluziju na vrlo jedan normalan i prirodan i način...“ (S2), „umm, onda sam prije dvadesetak godina osnovala i taj plivački klub X u koji, u kojem

je naglasak na integriranom radu sa djecom s teškoćama i bez, umm, zašto integriranom, zato što mislim da je to poticajno okruženje, integracija je zapravo poticajno okruženje za djecu da daju svoj maksimum, ne, jer se oni stalno natječu jedni s drugima i važno je da u toj atmosferi gdje se natječu jedan s drugim kako bi napredovali, umm, individualno, a onda kao i cijela skupina...“ (S3). Inkluzivna tjelesna aktivnost predstavlja pristup koji osigurava da svi pojedinci, bez obzira na sposobnosti i dob, imaju jednake mogućnosti u tjelesnim aktivnostima (Kasser i Lytle, 2013.). Prema Conchar i sur. (2014.) stvaranje uključivog i društveno poticajnog okruženja u kojem se uspjeh i postignuća prepoznaju od strane vršnjaka, prepoznato je kao jedna od ključnih stvari za promicanje sudjelovanja djece s teškoćama u razvoju u sportu. U istraživanju Shimmel i sur. (2013.) odabir integriranih programa umjesto aktivnosti koje se pružaju posebno za djecu i mlade s teškoćama bila je komponenta o kojoj su obitelji imali različita mišljenja i preferencije. Mnogi sudionici govorili su o idealnom programu u koji bi se mogla uključiti djeca i mladi sa širokim rasponom sposobnosti korištenjem inkluzivnog pristupa. Dok su neke obitelji bile zadovoljne nizom programa i formata koji su im bili dostupni, drugi su smatrali da nemaju drugog izbora nego sudjelovati u određenim vrstama programa zbog nedostatka opcija ili ograničenja postavljenima od strane pružatelja usluga. Integracija, odnosno inkluzija, djece s teškoćama u razvoju u sportske klubove s djecom uobičajenog razvoja nosi brojne dobrobiti za njih, kao što je povećano samopouzdanje, ali i za njihove obitelji (McGarty i sur., 2021.; Grandisson i sur, 2012.). O inkluzivnom pristupu kao resursu za sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u sportskim aktivnostima govore i istraživanja Steinhardt i sur. (2021.) i Wright i sur. (2019.).

Nadalje, dvije sudionice su istakle **međusobnu povezanost roditelja djece s teškoćama u razvoju** kao resurs za njihovo sudjelovanje u sportu: „Umm, krenuli smo raditi s klincima s cerebralnom paralizom, međutim, taj krug ljudi je ustvari prilično povezan, roditelja djece teškoćama i to se jako brzo proširilo.“ (S2), „...di je kod nas usmenim putem se govore, naravno ti roditelji se druže, idu skupa na terapije i u škole i tako i u biti najbolji, najbolja neka reklama, ti je usmena reklama od tvoga samog polaznika, tako da nama se samo preko usmene predaje povećava broj iz dana u dan...“ (S7). Model Kinga i sur. (2003.) u čimbenike vezane uz okruženje, uključuje i „Podržavajuće odnose za roditelje“ koji uključuju formalnu i neformalnu socijalnu

podršku. Neformalna socijalna podrška uključuje odnose s prijateljima, rodbinom i susjedima i može povezati i s gore navedenim resursom međusobne povezanosti roditelja djece s teškoćama u razvoju. Međusobna povezanost i razmjena iskustava i informacija među roditeljima djece s teškoćama u razvoju se kao resurs identificirala i u istraživanju Shields i Synnot (2016.) te Steinhardt i sur. (2021.) pri čemu su Shields i Synnot (2016.) naglasili da su roditelji izvijestili o tome da je usmena predaja između roditelja bila primarni ili jedini izvor informacija o mogućnostima sudjelovanja djece s teškoćama u razvoju u sportu.

Uz navedeno možemo povezati i sljedeći resurs percipiran od strane sudionica ovog istraživanja, a koji se odnosi na **medije kao sredstvo promocije sudjelovanja djece s teškoćama u razvoju u sportu:** „...mi smo prilično aktivni i u medijima, to je jako, jako bitno, znači kamere su bile nešto što sam ja prezirala ono prije 7-8 godina, "nemoj mi sad da pričam pred kamerama...", onda sam shvatila, umm, ako nisi vidljiv, nećeš jednostavno moć utjecat na druge...“ (S2), „I ovaj, i da je potrebno, već, recimo bilo je ovaj vikend su bile dva filma na televiziji, jedno je bilo *Skrivena strana medalje* gdje je Mihovil Španja, ovaj paraolimpijac..., ...drugo je bilo *Bolja verzija sebe- sportsko srce serijal* u kojem je nastupila, filmić 10 minutni, 11 minuta, 10, 11 minuta o plivačici Pauli Novini i to mislim da, ovaj, prisutnost sportaša s invaliditetom u medijskom prostoru, ne samo da motivira djecu sa teškoćama u razvoju da ih doživljavaju kao uzore, nego motiviraju i širu zajednicu...“ (S3), „Zato smo snimili dokumentarni koji sad ide po svjetskim festivalima, umm, jednostavno naša uloga i ideja mog kluba potaknuti što više, ne samo drugih judo klubova, nego i sportskih klubova da prime djecu s teškoćama u svoje redove...“ (S2).

U istraživanju Abdelghaffar i sur. (2019.) rezultati istraživanja, koji su se odnosili na temu osviještenosti o tjelesnoj aktivnosti, pokazali su da i mediji, kao takvi, igraju ulogu u podizanju svijesti o tjelesnoj aktivnosti djece s teškoćama u razvoju. Također, prisutnost sportaša s invaliditetom u javnom prostoru i drugih sportaša i slavni osoba koje se bave tjelesnim, sportskim aktivnostima mogu poticati na bavljenje tjelesnim, odnosno sportskim aktivnostima te mogu uvelike pridonijeti promociji tjelesne aktivnosti (Rajaraman, 2015.), o čemu su govorile i sudionice ovog istraživanja.

Nadalje, **dostupnost besplatnih sportskih programa** predstavlja resurs za sudjelovanje djece s teškoćama u sportu što možemo vidjeti iz sljedećih izjava

sudionica: „...jer je kod mene sve besplatno u klubu, kod mene ne plaćaju apsolutno ništa, ni jednu aktivnost, ni jedan kimono, ni jedan trening...“ (S2), „...dobro je da većina klubova zapravo, umm, imaju besplatne programe za djecu s teškoćama u razvoju, mislim da je to ono veliki benefit...“ (S3), „Ne, ne, ne, ne, ne plaćaju, u X nema nikakvih članarina, nikakvih izdataka za roditelje, to je bila ideja u startu osnivanja kluba, da su ti roditelji već dovoljno opterećeni financijskim izdacima za druge stvari i da moramo omogućiti djeci da se besplatno bave sportom.“ (S4). King i sur. (2003.) u čimbenike vezane uz okruženje uključuju i „Podržavajuće fizičko i institucionalno okruženje“ u okviru čega navode da je cijena, odnosno trošak aktivnosti važan čimbenik koji utječe na sudjelovanje osoba s invaliditetom pa i djece s teškoćama u razvoju. U skladu s navodima Rimmera i sur. (2004.) troškovi članstva i transporta spadaju pod ključne ekonomske barijere sudjelovanja osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju u tjelesnim, rekreativnim i sportskim aktivnostima, stoga dostupnost besplatnih sportskih programa predstavlja, u skladu s perspektivom sudionica istraživanja, nešto što olakšava sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u sportu.

Također, prema Kingu i sur. (2003) uz „Podržavajuće fizičko i institucionalno okruženje“ možemo povezati i **suradnju provoditelja sportskih programa s drugim dionicima** o kojoj su govorile i sudionice ovog istraživanja, a što se može potkrijepiti sljedećim izjavama: „Umm, to je nešto što mi sad počinjemo radit u gradu XX i provodimo taj program univerzalne sportske škole i povezujemo se s medicinom rada jer želimo da kada dijete dođe na upis u školu i prijavi se da ima teškoću, da oni obavijeste nas, da mi obavijestimo roditelje jer želimo da svako dijete s teškoćama ima sport, besplatan, na razini grada“(S2), „Ovaj, u S. je malo druga, tamo smo se smo se spojili sa Centrom za odgoj i obrazovanje X pa nam njihovi članovi dolaze odnosno njihovi učenici i ta suradnja nam je super i to je ono što je zapravo bi htjeli nastaviti, da mi budemo dio njihove, njihovog školskih aktivnosti“ (S7), „Velika, jer ovdje recimo mi smo baš, evo imamo prostore, dvorane od mjesne samouprave, odnosno grada Zagreba“... (S1).

U istraživanju autorica Shields i Synnot (2016.) kao resurs za sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju se pokazalo i partnerstvo između obrazovnih ustanova, pružatelja aktivnosti, osoba s invaliditetom i različitih vijeća. Sudionici istraživanja ukazivali su

na to da bi navedena partnerstva između pružatelja aktivnosti, lokalnih vijeća, škola, osoba s invaliditetom i zdravstvenog sektora mogla olakšati tjelesnu aktivnost za djecu s teškoćama u razvoju. Ta bi partnerstva, prema njihovom mišljenju, mogla promovirati programe za djecu s teškoćama u razvoju, poboljšati pristup dostupnim mogućnostima, naglasiti važnost bavljenja tjelesnom aktivnošću i pomoći u stvaranju puteva između škole i sporta u zajednici. Navedeno možemo povezati i s izjavama naših sudionica koje ukazuju na suradnju s različitim dionicima u svrhu promicanja sudjelovanja djece s teškoćama u razvoju u sportu.

4.2 *Barijere za sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u organiziranim sportskim aktivnostima*

U tablici 5.2. (Tablica 5.2.) prikazani su rezultati koji daju odgovor na drugo istraživačko pitanje: „**Koje čimbenike stručnjaci koji rade s djecom s teškoćama u razvoju percipiraju kao barijeru za sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u organiziranim sportskim aktivnostima?**“.

Tablica 5.2.

Barijere za sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u organiziranim sportskim aktivnostima

TEME	KODOVI
Čimbenici vezani uz dijete	<ul style="list-style-type: none"> - Težina i vrsta teškoće u razvoju - Negativan stav prema sudjelovanju u sportu - Vidljivost teškoće u razvoju - Neuvažavanje djetetovih izbora
Čimbenici vezani uz obitelj	<ul style="list-style-type: none"> - Financijska i vremenska ograničenja roditelja - Nedostatak podrške i ohrabrenja i negativni stavovi prema sudjelovanju djeteta u sportu od strane roditelja

<p>Čimbenici vezani uz okruženje</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Negativni stavovi i neosviještenost društva prema sudjelovanju djece s teškoćama u razvoju u sportu - Manjak educiranosti i motiviranosti stručnjaka za rad s djecom s teškoćama u razvoju u sportu - Isključivanje djece s teškoćama u razvoju s nastave Tjelesne i zdravstvene kulture - Nedostatak sportskih aktivnosti (programa) za djecu s teškoćama u razvoju - Liste čekanja - Nedostatak informacija o mogućnostima sudjelovanja djece s teškoćama u razvoju u sportu - Nedostatak institucionalne podrške
--------------------------------------	---

Kada je riječ o **čimbenicima vezanima uz dijete**, kao barijeru sudionice percipiraju **težinu i vrstu teškoće u razvoju**: „Pa u svakom slučaju teškoća ako je to puno teža teškoća puno teže će sudjelovat, recimo kod autizma mi ni ne upisujemo recimo djecu sa teškim oblikom autizma nego sa blažim ili eventualno srednjim jer ovi sa jako težim autiz, elementima autizma imaju, nisu ni spremni socijalizirati se i u grupi i raditi, oni su više individualci, možda se nešto bi dalo više individualno s njima raditi, tak da njih ni ne uključujemo pa sada evo ovisno o tom rangu, težini, ovoga, to ih može definitivno sprječavati, ne samo za autizam i intelektualne i cerebralne ili bilo koje teškoće ovisno o težini...“ (S1), „Pa naravno tu će na prvom mjestu biti vrsta teškoće koju dijete ima to je, nije isto djetetu s fizičkim teškoćama i djetetu s intelektualnim teškoćama. Dijete, djeca sa fizičkim teškoćama će se lakše priviknuti kada su prihvaćeni u dvorani, lakše će se onda i nositi sa svime, međutim kod djece sa intelektualnim teškoćama postoji širok raspon tih teškoća i jednostavno oni svojom prirodom, možda nisu zainteresirani previše za sport, a ponekad je razumijevanje svega na toliko niskoj razini da se ne uspijevaju uključiti i prilagoditi sustavu u kojem radimo, iako mi imamo i to razvijeno od grupnih treninga do individualnih, međutim, neka djeca zbog svojih prirodnih sposobnosti jednostavno ne žele sudjelovati i ne žele se prilagoditi tome...“ (S4). King i sur., (2003.) u svom modelu u čimbenike vezane uz dijete uključuju „Djetetovu fizičko, kognitivno i komunikacijsko funkcioniranje“ za koje navode da se odnosi primjerice na fizičke i kognitive funkcije, opće zdravlje te receptivni i izražajni jezik. Uključivanje djeteta u aktivnosti može biti izazovno, primjerice, za dijete s tjelesnim invaliditetom zbog nedostatka fizičkih sposobnosti (Lightfoot i sur., 1999., prema

King i sur., 2003.) što je u skladu s navodima sudionica o tome da specifičnost neke teškoće u razvoju determinira sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u sportu. Teškoća, njena težina, vrsta i specifičnosti, kao barijera za sudjelovanje identificirana je i u drugim istraživanjima, a važno je naglasiti da su ju kao barijeru, uz stručnjake, percipirali i mladi te djeca s teškoćama u razvoju, kao i njihovi roditelji (Wright i sur., 2019.; Jaarsma i sur., 2014.; Markus, 2022.).

Nadalje, **negativan stav prema sudjelovanju u sportu** je također barijera, u okviru čimbenika vezanih uz dijete, koju percipiraju sudionice: „...znači, neki klinici jednostavno ne vole kretanje, ne vole se, umm, baviti ičime, naviknuti su bit na mobitelima, ekranima i naravno ako ima lagane intelektualne teškoće ili je u spektru, ne možeš ti njemu nekak' lagano objasniti: "Sport je za tebe dobar." (S2). Navedenu barijeru možemo povezati s čimbenikom kojeg King i sur. (2003.) ubrajaju u čimbenike vezane uz dijete, a koji se odnosi na „Djetetove preferencije“ koji označava djetetove afinitete za određene vrste formalnih i neformalnih aktivnosti. Shields i sur. (2012.) u svom preglednom radu, uz kategoriju osobnih barijera vežu izostanak preferencija djeteta za tjelesne aktivnosti, što uključuje lijenost djeteta i sklonost sjedilačkim aktivnostima (Menear, 2007.; Stuart i sur., 2006.; Tsai i Fung, 2005., prema Shields i sur., 2012.), sklonost djeteta za druge slobodnovremenske aktivnosti (Kang i sur., 2007.; Sit i sur., 2002., prema Shields i sur., 2012.), imanje drugih prioriteta ili obaveza (Sit i sur., 2002.; Tsai i Fung, 2005., prema Shields i sur., 2012.) te nedostatak interesa, motivacije i užitka (Kang i sur., 2007., prema Shields i sur., 2012.). Negativan stav prema sudjelovanju u sportu, kako navodi Menear (2007., prema Downs i sur., 2014.), rezultira nesudjelovanjem u sportskim, tjelesnim aktivnostima i usvajanjem sjedilačkog načina života, što se preklapa s perspektivom sudionica ovog istraživanja i čini barijeru.

Uz navedenu barijeru možemo povezati i sljedeću, koju je jedna od sudionica naglasila, a koja se odnosi na **neuvažavanje djetetovih izbora**: „...tu dolazi do nekog odboja i ukoliko se dijete forsira na to, bez obzira na njegov pristanak ili ne, ukoliko se njega pokušava njega i dalje dobit i dobit tu se stvara odboj kod djeteta i tu se stvara jednostavno ta neka ovojnica gdje dijete samo sebe želi zaštititi jer mu se ne sviđa možda taj tip treninga, ne sviđa mu se taj sport ili nešto i ukoliko onda postoji neki presing na dijete da, da se trudi, da se uključi tu se može dogoditi kontraefekt i upravo

ovo odboj djeteta prema treningu i prema sportu kao takvom...“ (S5). U istraživanju Steinhart i sur. (2021.), roditelji i stručnjaci resursom su smatrali i uvažavanje djetetovih preferencija u odabiru aktivnosti, a djeca s teškoćama u razvoju su kao prepreku navodili sudjelovanje u aktivnostima koje ne vole i koje nisu sami odabrali, što se može dovesti u vezu s izjavama sudionice ovog istraživanja i negativnim posljedicama po sudjelovanje u sportu zbog neuvažavanja djetetovog izbora.

Nadalje, jedna sudionica uz čimbenike vezane uz dijete kao barijeru percipira i **vidljivost teškoće u razvoju**: *„Umm, ovaj, umm, je, kada osoba dođe na, na bazen onda obično taj invaliditet, zato šta mora biti u kupaćem kostimu, vidljiv pa, ovaj, nekad to može biti prepreka za sudjelovanje. Ljudi ne vole da se vidi njihov rez, da se vidi njihov invaliditet, da je toliko izložen drugima, ne...“ (S3), „Oni ih ne nose zbog toga što, zbog toga što ih je sram da, te su proteze jako vidljive i njih je sram da to njihovi vršnjaci vide, znači pokazat taj svoj invaliditet...“ (S3). Što se tiče motivacije, djeca s teškoćama u razvoju mogu razviti razumijevanje da su drugačija od norme (Gliedman i Roth, 1980., prema King i sur., 2003.), što ih može natjerati da ne žele aktivno sudjelovati. King i sur., (2003.) u čimbenike vezane uz dijete ubrajaju i „Djetetovo emocionalno, bihevioralno i socijalno funkcioniranje“, pri čemu navode da osjećaj samosvjesnosti ili socijalne nelagode može djetetu otežati sudjelovanje u aktivnostima, što je u skladu s navodima sudionice istraživanja. Vidljivost teškoće u razvoju prema riječima sudionice kod djece izaziva sram, što na psihološkom planu može predstavljati barijeru, a navedeno je u skladu s istraživanjem Buffart i sur. (2009.).*

Kada je riječ o **čimbenicima vezanima uz obitelj**, sudionice su kao barijeru za sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju, percipirale **financijska i vremenska ograničenja roditelja**: *„...jer većina roditelja djece teškoćama u razvoju nema financijske mogućnosti, ummm, da plaćaju treninge godišnje, odnosno, na mjesečnoj razini kao, jer vrlo često oni imaju hrpu terapija, logopeda, ovog onog i onda zapravo najmanje im ostaje na kraju za tu rekreaciju, tako da financije definitivno su velik ometajući faktor...“ (S1), „...a ovo je jako nezgodno kad moraju i zbog, prvo zbog terapije putuju jako daleko i zbog toga često roditelji znaju putovati na drugi dio grada, e sad još i zbog sporta, znači zapravo s djetetom provedu nekoliko sati u autu,*

a u velikom gradu je to jako teško...“ (S3), „tako da, umm, ovaj, nekad taj faktor članarine koji imaju neke, neki klubovi, posebno, ne možda u Zagrebu toliko, ali nekim drugim sredinama, može biti, ekonomski faktor može biti razlog da se netko ne uključi jer nije samo članarina u nekom klubu nego je i trošak prijevoza, dolaska na trening, odlaska s treninga, kupnja opreme...,(S3) „drugo je, sami roditelji koliko mogu, umm, vremenski izdvojiti da znači nakon posla, svih obaveza, uz drugu djecu, koliko stižu, to im je sigurno isto jedan od faktora koji ih ograničava...“ (S1). King i sur. (2003.) u svom modelu, uz čimbenike vezane uz obitelj ubrajaju „Financijski i vremenski utjecaj na obitelj“ povezan sa skrbi za dijete s teškoćama u razvoju, ali i, kao što je i gore navedeno, „Pozitivne obiteljske demografske karakteristike“ što se odnosi na obrazovanje i zaposlenje roditelja te prihode obitelji. Niži obiteljski prihodi povezani su s manjom učestalošću i raznolikošću sudjelovanja djeca s teškoćama u razvoju u sportskim i drugim aktivnostima u zajednici (King i sur., 2003.; Law i sur., 2007.; King i sur., 2006.; Law i sur., 2006., prema Bedell i sur., 2013.), a neka istraživanja upućuju na to da obitelji djece s teškoćama u razvoju mogu imati manji prihode zbog dodatnih troškova povezanih sa skrbi za dijete s teškoćama u razvoju (Law i sur., 2007.; Mihaylov i sur., 2004.; Finch i sur., 2000.; Sloper, 2006., prema Bedell, 2013.). Financijski zahtjevi skrbi za dijete s teškoćama u razvoju, te svakodnevna intenzivna skrb o djetetu s teškoćama u razvoju mogu ograničiti financijske, ali i vremenske mogućnosti roditelja da podrže njegovo sudjelovanje u sportskim aktivnostima (Perrin, 1986., prema King i sur., 2003.). Roditeljstvo je proces koji zahtjeva svakodnevni angažman roditelja zbog heterogenih karakteristika djeteta, kompleksnosti razvojnog procesa i kontinuiranih zahtjeva skrbničke uloge roditelja (Crnić i Acevedo, 1995., prema Milić Babić, 2010.). Djeca s teškoćama u razvoju imaju različite zdravstvene teškoće koje zahtjevaju zdravstvenu njegu i skrb te dodatnu brigu obitelji posebno roditelja. Jedna od osnovnih zadaća roditelja djeteta s teškoćama u razvoju je osiguravanje kvalitetne zdravstvene skrbi za dijete te organiziranje svakodnevnih aktivnosti kako bi se udovoljilo zahtjevima radne i obiteljske uloge (Raina i sur., 2005., prema Milić Babić, 2010.). Upravo o tom aspektu govore i roditelji u istraživanju Barr i Shields (2011.) koji izvještavaju o tome da vrijeme i financije koje se odnose na skrb za dijete s teškoćama u razvoju, uz odgovornosti vlastitog doma i obitelji te posla često rezultiraju time da sudjelovanje djeteta u tjelesnim, sportskim

aktivnostima nije prioritet, što potvrđuju i izjave sudionica ovog istraživanja. Sportski programi koji se plaćaju, troškovi kupnje potrebne opreme, kao i velike udaljenosti od mjesta provođenja aktivnosti mogu biti u nesrazmjeru s financijskim i vremenskim mogućnostima obitelji (Lauruschkus i sur., 2017.) i djelovati kao barijera za sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u sportu što potvrđuju i rezultati brojnih istraživanja (Shields i Synnot, 2016.; Wright i sur., 2018.; McGarty i sur., 2018.; Bassett-Gunter i sur, 2017.).

Sudionice su kao barijeru, vezanu uz čimbenike vezane uz obitelj, naglasile i **nedostatak podrške i ohrabrenja te negativne stavove prema sudjelovanju djeteta u sportu od strane roditelja:** „*Umm, onda malo je isto to što možda kad krenu trenirat u početku djeca i ako dijete odbija, umm, možda roditelji nekad prerano odustanu misleći da dijete neće se prilagoditi...*“ (S1), „*...a opet potpuna suprotnost su roditelji koji, kao što sam već rekla, uopće ne surađuju, dakle kod kojih imamo hrpu i hrpe papirologije da bi uopće mogli uključiti dijete, tu imamo onda problema i sa prijevozom djece na treninge s obzirom da ta djeca kažem, maloljetna su, naravno niko ne može, ni biciklom ne može doći na trening koji je dvadesetak kilometara dalje i slično i tu ponovo imamo problem oko toga da dijete ne može i ono koje bi htjelo i koje izrazi da bi htjelo, ne može prisustvovati treninzima i aktivnostima iz razloga toga što je zakinut od strane roditelja za tu mogućnost.*“ (S5), „*...znači, svijest o bavljenju sportom, rekreacijom kod roditelja u, u, u okruženju je vrlo, vrlo niska. Neki roditelji još uvijek smatraju, na žalost, da njihova djeca koja imaju invaliditet da se ne trebaju baviti sportom, da je za njih terapija, boravak kod kuće i tako, jedan, ne da se bave sportom, znači, ima predrasude da se osobe s invaliditetom uopće bave sportom...*“ (S3)

Podrška roditelja je navedena i ranije u radu, kao resurs, no ovdje se spominje kroz prizmu njenog nedostatka, što predstavlja barijeru za sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u sportu. Djeca s teškoćama u razvoju provode značajnu količinu vremena sa svojom obitelji, a roditelji često imaju ulogu *gatekeeper*-a u određivanju ponašanja i iskustava djeteta (Taylor i sur., 1994., prema Bassett-Gunter i sur., 2017.). Roditelji pružaju potporu u samom sudjelovanju u tjelesnim aktivnostima, pružaju aktivnu podršku, primjerice kroz financiranje, prijavu za sudjelovanje, prijevoz i slično te podršku kroz ohrabrenje i informiranje za sudjelovanje u sportskim aktivnostima

(Rhodes i Quinlan, 2014., prema Bassett-Gunter i sur., 2017.). Nedostatak navedene podrške i njenih aspekata svakako može ometati sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u sportskim aktivnostima, a što potvrđuju i brojna istraživanja (Shields i sur., 2012., Steinhardt i sur., 2021., Kang i sur., 2007.). Negativni roditeljski stavovi prema aktivnostima kao što su nedostatak interesa, nedostatak svijesti o dobrobitima sudjelovanja i strah od štetnih posljedica po dijete se, također, smatra barijerom (Shields i Synnot, 2014.), a što se može potkrijepiti i izjavama sudionica ovog istraživanja.

Što se tiče **čimbenika vezanih uz okruženje**, širok je dijapazon percipiranih barijera od strane sudionica ovog istraživanja. Prva se odnosi na **negativan stav i neosvijestjenost društva o sudjelovanju djece s teškoćama u razvoju u sportu**: „...dosta, nekako otpor i roditelja i cijelog društva prema tome da djeca s teškoćama, uopće šta će u sportu, šta će u sportu...“ (S1), „Također i društvo, kao takvo, koje nije upoznato pa što nije upoznato sa činjenicom da su to djeca s teškoćama u razvoju koja se razvijaju kroz fizičku aktivnost, kojoj ne treba to zakinuti jer oni to ne mogu, ne upravo im treba pokazati kako da to oni rade da bi mogli i onda će uspjeti i onda će se razviti kao osobe i kroz, kažem i motoričke sposobnosti i fizički i psihički će se razvijati više ko osobe kad im se pruži prilika da se uključe, tako da i zajednica, kao takva, može puno, ali nije educirana koliko zapravo može...“ (S5),. King i sur. (2003.) u čimbenike vezane uz okruženje uključuju i „Podržavajuće fizičko i institucionalno okruženje“ u okviru čega navode da aspekti društvenog okruženja (npr. negativni stereotipi i stavovi članova zajednice) također mogu ograničiti sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju (Illich i sur.,1977; King, i sur., 2000; Law i sur., 1999.; Schlaff, 1993.; Weinberg, 1984., prema King i sur., 2003.). Negativni stavovi unutar zajednice mogu biti značajna barijera za sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u brojnim aktivnostima (Anaby i sur., 2013.), jer kako pokazuju rezultati istraživanja autora Eminović i sur. (2009.), u društvu prevladavaju ravnodušnost i negativni stavovi prema sportskim događajima u kojima sudjeluju osobe s invaliditetom te društvo nije dovoljno informirano o pozitivnim učincima bavljenja sportom za osobe s invaliditetom i djecu s teškoćama u razvoju. Uvriježeni negativni društveni stavovi

prema invaliditetu, odnosno teškoći u razvoju identificirani su kao barijera za sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u brojnim istraživanjima (Shields i Synnot, 2014.; Jones, 2003.; Lawlor i sur., 2006.), što je u skladu s nalazima ovog istraživanja. Nastavno na prethodno, kao barijera se pokazao i **manjak educiranosti i motiviranosti stručnjaka za rad s djecom s teškoćama u razvoju u sportu** uz koju se vezuje i barijera vezana uz **isključivanje djece s teškoćama u razvoju s nastave Tjelesne i zdravstvene kulture**: *„Pa definitivno je to manjak obrazovanja na fakultetima. Evo kao što sam rekla ja sam jedan semestar slušala izborni predmet "Sport osoba sa invaliditetom", ali na cijelom fakultetu, petogodišnjem obrazovanju, se o djeci s teškoćama i u radu u sportu, ne govori apsolutno ništa. I naravno ljudi koji nisu upoznati s time, a sami nisu dovoljno senzibilni ili zainteresirani da se uključe u takav način rada, ne žele se niti upuštati u takvo nešto, tako da ne bih niti njih krivila, smatram da bi na fakultetu taj dio trebao biti puno jače izražen, obavezan jer djeca s teškoćama postoje i u redovnim sustavima odgoja i obrazovanja i smatram da ljudi koji rade, uopće, u školstvu bi morali biti školovani i za rad s djecom s teškoćama pa makar minimalno metodiku proć, osnovnu metodiku, obuku, osnovne karakteristike svake teškoće, mislim da bi to svakako trebalo napraviti, evo to je ono što je mogu reć za svog za svoj fakultet iz kojeg izlaze profesor tjelesne i zdravstvene kultura, na tom fakultetu se ne govori ništa o tome i zbog toga onda i ljudi koji rade u školama nisu skloni raditi s djecom s teškoćama. I naravno nije to toliko netrpeljivost, jednostavno manjak motivacije da ulože energiju kako bi naučili nešto novo, dali šansu priliku, jer nije lako...“ (S4).* Kako navode Moran i Block (2010.), mnogi se stručnjaci slažu da djeca s teškoćama u razvoju zaslužuju “pravo sudjelovanja” (Kozub & Porretta, 1998., prema Moran i Block, 2010), no da je problem to što mnogim stručnjacima nedostaje znanja i obuke kako bi na odgovarajući način zadovoljili potrebe djece s teškoćama u razvoju. Mnogi stručnjaci nisu prošli nikakvu formalnu edukaciju o teškoćama u razvoju, odnosno invaliditetu, a kamoli o tome kako zadovoljiti njihove potrebe. Rizzo i sur. (1997., prema Moran i Block, 2010.) proveli su istraživanje o stavovima mladih nogometnih trenera prema djeci s intelektualnim teškoćama. Rezultati istraživanja pokazali su da, kako se percipirana kompetencija trenera povećavala, tako se povećavala i njihova spremnost i motiviranost da treniraju igrače s intelektualnim teškoćama. Oni koji su bili manje kompetentni, bili su i manje voljni, odnosno

motivirani, što je opet poduprlo njihove strahove od ulaska u "nepoznato". Navedeno istraživanje izvrsno se preslikava u gore navedenoj izjavi sudionice ovog istraživanja. Manjak educiranosti stručnjaka jest barijera za sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u sportu, što možda, posljedično, dovodi i do manjka motiviranosti stručnjaka za rad s njima. Navedeno se može potkrijepiti i rezultatima istraživanja autorice Markus (2022.) u kojima su, kao prepreke sudjelovanju djece s teškoćama u razvoju u sportu, identificirani upravo nedostatak znanja i motivacije za rad s djecom s teškoćama u razvoju.

Nadalje, sljedeće barijere se odnose na **nedostatak sportskih aktivnosti (programa) za djecu s teškoćama u razvoju i udaljenost održavanja postojećih** i posljedično k tome na **liste čekanja**: „...manjak, umm, samih sportskih klubova i udruga koje nude sportove za djecu s teškoćama...“ (S1), „...onda imaju prvo manjka, manjak je izvanškolskih aktivnosti uopće za djecu s teškoćama i onda kada nađu nešto velike su liste čekanja, odaziv je velik i ima interesa, ali malo je programa koji se bave nekakvim izvanškolskim aktivnostima...“ (S6). King i sur. (2003.) u svom modelu, uz čimbenike vezane uz okruženje, kako je već i navedeno, ubrajaju „Podržavajuće fizičko i institucionalno okruženje“ u vezi čega navode da, u okviru barijera, uključuje nedostatak pristupačnog prijevoza, nedostatak obližnjih objekata ili lakoću pristupa prostoru za igru, nedostatak informacija o trenutnim i budućim programima, nedostatak odgovarajućih mogućnosti ili odgovarajućih programa i nedostatak fizičke pomoći (Garton i Pratt, 1991.; Lockwood i Lockwood, 1991.; Taylor i sur., 1998., prema King i sur., 2003.). Nedostatak odgovarajućih sportskih programa i neraznolikost istih je nešto što ograničava djecu s teškoćama u razvoju u sudjelovanju u sportskim aktivnostima. Sudionice su naglašavale i velike lokacijske udaljenosti održavanja postojećih sportskih programa od mjesta stanovanja djece s teškoćama u razvoju i njihovih obitelji kao ograničavajući čimbenik sudjelovanja, a o čemu je bilo riječi i kod barijere vezane uz financijska i vremenska ograničenja roditelja. Brojna strana istraživanja ističu upravo nedostatak relevantnih mogućnosti za sudjelovanje, njihovu geografsku nerasprostranjenost i liste čekanja kao barijeru za sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u sportu što se poklapa i s rezultatima ovog istraživanja (Zull i sur., 2019.; Moran i Block, 2010.; Barr i Shields, 2011.; Shields i Synnot, 2014.; Verschuren i sur., 2012.; Menear, 2007.; Heah i sur., 2007.).

Ovdje se mogu nadovezati i s **nedostatkom informacija o mogućnostima sudjelovanja djece s teškoćama u razvoju u sportu**, što je jedna od sudionica percipirala kao barijeru za sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u sportu, a što je iskazano kroz njenu sljedeću izjavu: „...*e to se nesmiye dešavati, znači da netko čuje negdje netko radi, da roditelj koji ima dijete koje ne vidi već sedam godina uopće ne zna koje su mogućnosti bavljenja sporta za svoje dijete. Nije svaki roditelj snalažljiv, neće svaki roditelj googlat, ali tu je sustav koji bi trebao doći do roditelja, znači, već ono od pedijatra, od nekakve rane intervencije, roditelji trebaju dobivati informacije na vrijeme, od ustanova u kojima tako i onako moraju biti. E to se ne događa i to je po meni glavni problem...*“ (S2). Nedostatak informacija o mogućnostima sudjelovanja je, kao barijera, percipiran i od strane stručnjaka, ali i roditelja što naglašava njegovu relevantnost (Jaarsma i sur., 2014., Verschuren i sur., 2012.). Kod dijela vezanog uz resurse, bilo je riječi i o onome vezanom uz suradnju proveditelja sportskih programa s drugim dionicima, gdje su sudionice navodile primjere dobre suradnje, primjerice one vezane uz povezivanje sa zdravstvenim ustanovama, no za zaključiti je da je takva suradnja još uvijek u začecima i da ju je potrebno kontinuirano razvijati u svrhu promoviranja sudjelovanja djece s teškoćama u razvoju u sportu. Markus (2022.) u svom diplomskom radu, kroz prizmu prepreka za sudjelovanje, izvještava upravo o izostanku suradnje između stručnjaka i pružatelja usluga u kontekstu oskudnosti informacija o mogućnostima sudjelovanja, što je u skladu i s nalazima ovog istraživanja.

Naposljetku, kada je riječ o barijerama vezanima uz okruženje, potrebno je naglasiti i onu vezanu uz **nedostatak institucionalne podrške** koja se odnosi na birokratske prepreke, ali i nedovoljnu podršku od strane dionika na lokalnoj, regionalnoj, ali i državnoj razini, kao i na nedostatak i neadekvatnost javnih natječaja, što se može vidjeti iz sljedećih izjava sudionica: „...*ja ne znam zašto bi itko bio budala i otvarao sportski klub za djecu s teškoćama jer će naići na 7 birokratskih prepreka dok samo otvori klub, znači, birokracija kod nas je nešto strašno, nažalost, jer nije poticajna, znači lokalna samouprava, država, nisu poticajne i ne motiviraju mlade sportaše da se krenu baviti sportom osoba sa invaliditetom i to je najtužnije...*“ (S2), „*Umm, sve što se tiče države, lokalne zajednice i to mislim da, da premalo ulažu u takve stvari, da je to totalno, po meni, zapostavljeno, ja ti to mogu reć iz vlastitog*

iskustva, na kojem god sastanku smo bili sa tim, uvijek te neko tapša po ramenu i kaže; "Joj cure vi radite super posao...", ovo ono; "Kako vam možemo pomoć?", kako mi izađemo kroz ta vrata tako, tako to počelo i završilo, tako da po meni, gle ako se države, lokalne zajednice ne pokrenu, mi smo tu nemoćni jer bez države i grada ti, u biti, ne možeš radit neku stvar koja će bit dobra..." (S7), „...znači u Hrvatskoj su natječaj, umm, neki smiješno koncipirani i gdje ti da bi se prijavio na neki natječaj popunjavaš neke obrasce sa pitanjima koja nemaju smisla, nemaju veze s vezom, dokle mi je natječaj za puno tisuća dolara koji mi je sad prošao bio natječaj s četiri pitanja u word-u na A4 dokumentu..."(S2). Dakle, u okviru barijere vezane uz izostanak institucionalne podrške, sudionice su izvještavale o tome da sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u sportu ometaju ograničenost financijskih resursa namijenjenih klubovima, odnosno organizacijama koje provode sportske aktivnosti za djecu s teškoćama u razvoju te nesustavno financiranje istih, neadekvatnost i nedostatak javnih natječaja te uz njih vezane proceduralne teškoće. Izostanak institucionalne podrške, odnosno izostanak podrške, lokalnih, regionalnih i državnih institucija, u kontekstu dostupnosti financijskih sredstava, igra veliku ulogu kada je riječ o sudjelovanju djece s teškoćama u razvoju u sportu, jer kako su i prethodni rezultati istraživanja pokazali, primjerice besplatni sportski programi svakako jesu nešto što njima i njihovim obiteljima olakšava sudjelovanje, a da bi program bio besplatan potrebna su i financijska sredstva, koja su, kako se može zaključiti izrazito ograničena, što se može zorno prikazati i izjavom jedne od sudionica: „...i tu je ogromna, ogromna važnost institucionalne podrške jer zapravo udruge i neprofitne organizacije, kao takve, koje funkcioniraju na taj način, ako nemaju institucionalnu podršku i taj neki, ajmo reć, olakšavajuće financijski aspekt, gdje kroz institucije možeš doći do nekih stvari, da razvijaš svoj projekt, da razvijaš i sudionike i slično, jednostavno ne možeš funkcionirati, ne možeš opstati, pogotovo kad se radi o projektu koji je nenaplatan..." (S5).

Dobiveni rezultati istraživanja, u okviru resursa i barijera za sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u sportu, svakako pružaju doprinos u razumijevanju i stjecanju uvida u čimbenike sudjelovanja, odnosno "pravila" koja s jedne strane potpomažu, a s

druge ometaju sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u sportu. Dobivene spoznaje važne su za promicanje pa i unapređenje sudjelovanja djece s teškoćama u razvoju u sportu, odnosno važne su u prvom redu za djecu s teškoćama u razvoju, ali i za njihove roditelje, čija je podrška krucijalna kada se radi o sudjelovanju njihove djece u sportskim, ali i drugim aktivnostima. Važne su i za populaciju, koja je činila i uzorak ovog istraživanja, a koja se odnosi na stručnjake u sferi sporta i rekreacije, čija je prisutnost, u kvalitativnom i kvantitativnom smislu, nedvojbeno značajna u okviru sudjelovanja djece s teškoćama u razvoju u sportu te unapređenja istog. Važne su, u vezi s tim, i za stručnjake iz obrazovnih i zdravstvenih ustanova, ali i za dionike koji predstavljaju strukturu vlasti na lokalnoj, regionalnoj i državnoj razini i čija podrška ostvaruje utjecaj nad osmišljavanjem, organizacijom i implementacijom adekvatnih sportskih programa za djecu s teškoćama u razvoju. Kvalitetnija suradnja između gore navedenih nužna je i neizbježna u svrhu promicanja sudjelovanja djece s teškoćama u razvoju u sportu, a rezultati ovog istraživanja bi tu suradnju mogli i usmjeravati, tako da se barijere počnu sustavno identificirati, umanjivati i otklanjati, a resursi uočavati, unaprjeđivati i njegovati.

5. Zaključak

Resursi i barijere za sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u sportu je tema koja za sobom povlači široku lepezu sadržaja. Djeca s teškoćama u razvoju osjetljiva su društvena skupina koja se u manjoj mjeri bavi sportom i koja je ograničenija u mogućnostima sudjelovanja u sportskim i rekreativnim aktivnostima u odnosu na djecu uobičajnog razvoja. Njihovo sudjelovanje u izabranim sportskim aktivnostima determinirano je čitavim nizom različitih čimbenika i faktora. Cilj ovog istraživanja bio je dobiti uvid u čimbenike sudjelovanja djece s teškoćama u razvoju u organiziranim sportskim aktivnostima iz perspektive stručnjaka koji rade s djecom s teškoćama u razvoju u okviru klubova i organizacija koje provode sportske programe za djecu s teškoćama u razvoju, pri čemu su postavljena dva istraživačka pitanja, na koja su rezultati istraživanja dali odgovor.

Istraživačka pitanja su se odnosila na to koje čimbenike stručnjaci koji rade s djecom s teškoćama u razvoju percipiraju kao resurs i kao barijeru za sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u organiziranim sportskim aktivnostima. Odgovori na ta pitanja

formulirani su zasebno za resurse i zasebno za barijere, kroz tri teme: čimbenike vezane uz dijete, obitelj i okruženje. Što se tiče čimbenika vezanih uz dijete, kao barijera je percipirana težina i vrsta teškoće u razvoju, kao i njena vidljivost, no s druge strane kao resurs se iskazala adekvatnost i prilagodba sportskih aktivnosti u odnosu na specifičnost teškoće u razvoju, ali i sudjelovanje u aktivnostima u kojima je teškoća manje vidljiva. Djetetovi negativni stavovi prema sudjelovanju u sportu i neuvažavanje djetetovih izbora uočeni su kao barijera, a oprečno, pozitivni stavovi djeteta prema sudjelovanju u sportu, uz osjećaj pripadnosti kolektivu te upornost i motiviranost za napretkom uočeni su kao resurs. Nadalje, čimbenici vezani uz obitelj uključivali su usađenu sportsku kulturu u obitelji te adekvatne financijske resurse obitelji kao resurse, a financijska i vremenska ograničenja roditelja kao barijeru. Najizraženiji čimbenici bili su oni vezani uz okruženje. Kada je riječ o aspektu podrške, podrška roditelja, drugih članova obitelji, ali i međusobna podrška djece s teškoćama u razvoju i međusobna povezanost roditelja djece s teškoćama u razvoju, iskristalizirale su se kao resurs, no za naglasiti je da su nedostatak podrške i ohrabrenja te negativni stavovi roditelja prema sudjelovanju djeteta u sportu viđeni kao barijera. Stručnjaci koji rade s djecom s teškoćama u razvoju, njihova kompetentnost i motiviranost te prisutnost volontera, odnosno asistenata na treningu predstavljaju značajan resurs za sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u sportu, no s druge strane, manjak educiranosti i motiviranosti stručnjaka za rad s djecom s teškoćama u razvoju u sportu, kao i isključivanje djece s teškoćama u razvoju s nastave Tjelesne i zdravstvene kulture u obrazovnim ustanovama predstavlja barijeru, naglašavanu od strane sudionika. Negativni stavovi i neosvijestjenost društva prema sudjelovanju djece s teškoćama u razvoju u sportu svakako ometaju sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u sportu, no u tom pogledu potpomaže im inkluzivni, integrativni pristup u sportu, ali i prisutnost tema o sudjelovanju djece i mladih s teškoćama u razvoju te osoba s invaliditetom u sportu u medijskom prostoru. Nedostatak informacija o mogućnostima sudjelovanja djece s teškoćama u razvoju u sportu jest nešto što ograničava sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u sportu, dok se suradnja proveditelja sportskih aktivnosti s drugim dionicima, iako tek u „povojima“ i s potrebom kontinuiranog razvoja, percipirala kao resurs. Naposljetku, kao izrazito naglašene barijere istakle su se one vezane uz nedostatak sportskih aktivnosti

(programa) za djecu s teškoćama u razvoju i posljedično k tome liste čekanja te one vezane uz nedostatak institucionalne podrške.

Zaključno, ovo istraživanje pridonosi novim spoznajama o sudjelovanju djece s teškoćama u razvoju u sportu i upućuje na kompleksnost podupirućih i ograničavajućih čimbenika navedenog sudjelovanja. Perspektiva stručnjakinja visoko je vrijedna i značajna u razumijevanju resursa i barijera za sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u sportu u Hrvatskoj te ima posebnu težinu s obzirom na njihovo dugogodišnje iskustvo i involviranost u rad s djecom s teškoćama u razvoju u sportu i pruža izvrstan okvir za promicanje njihovog sudjelovanja u sportu, ali i drugim aktivnostima.

6. Popis tablica

Tablica 5.1. *Resursi za sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u organiziranim sportskim aktivnostima* (na stranici 16)

Tablica 5.2. *Barijere za sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju u organiziranim sportskim aktivnostima* (na stranicama 28 i 29)

7. Literatura

1. Abdelghaffar, E. A., Hicham, E. K., Siham, B., Samira, E. F., & Youness, E. A. (2019). Perspectives of adolescents, parents, and teachers on barriers and facilitators of physical activity among school-age adolescents: a qualitative analysis. *Environmental health and preventive medicine, 24*(1), 1-13.
2. Alesi, M. (2017). Investigating parental beliefs concerning facilitators and barriers to the physical activity in down syndrome and typical development. *SAGE Open, 7*(1), 1-7.
3. Alesi, M., & Pepi, A. (2017). Physical activity engagement in young people with Down syndrome: Investigating parental beliefs. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities, 30*(1), 71-83.,
4. Anaby, D., Hand, C., Bradley, L., DiRezze, B., Forhan, M., DiGiacomo, A., & Law, M. (2013). The effect of the environment on participation of children and youth with disabilities: a scoping review. *Disability and rehabilitation, 35*(19), 1589-1598.
5. Anfara, V. A., & Mertz, N. T. (2015). Setting the stage. U: Anfara, V. A., & Mertz, N. T. (ur.), *Theoretical frameworks in qualitative research*, (str. 1-20). Thousand Oaks: SAGE Publications.
6. Barr, M., & Shields, N. (2011). Identifying the barriers and facilitators to participation in physical activity for children with Down syndrome. *Journal of Intellectual Disability Research, 55*(11), 1020-1033.
7. Bassett-Gunter, R., Rhodes, R., Sweet, S., Tristani, L., & Soltani, Y. (2017). Parent support for children's physical activity: A qualitative investigation of barriers and strategies. *Research quarterly for exercise and sport, 88*(3), 282-292.
8. Bedell, G., Coster, W., Law, M., Liljenquist, K., Kao, Y. C., Teplicky, R., Anaby, D., & Khetani, M. A. (2013). Community participation, supports, and barriers of school-age children with and without disabilities. *Archives of physical medicine and rehabilitation, 94*(2), 315-323.

9. Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101.
10. Buffart, L. M., Westendorp, T., Van Den Berg-Emons, R. J., Stam, H., & Roebroek, M. E. (2009). Perceived barriers to and facilitators of physical activity in young adults with childhood-onset physical disabilities. *Journal of Rehabilitation Medicine*, 41(11), 881-885.
11. Carter, B., Grey, J., McWilliams, E., Clair, Z., Blake, K., & Byatt, R. (2014). 'Just kids playing sport (in a chair)': experiences of children, families and stakeholders attending a wheelchair sports club. *Disability & Society*, 29(6), 938-952.
12. Ciliga, D. i Trošt Bobić, T. (2014). *Kineziološke aktivnosti i sadržaj za djecu, učenike i mladež s teškoćama u razvoju i ponašanju te za osobe s invaliditetom*. U Findak, V. (Ur.), Zbornik radova 23. ljetne škole kineziologa "Kineziološke aktivnosti i sadržaji za djecu, učenike i mladež s teškoćama u razvoju i ponašanju te za osobe s invaliditetom", Poreč 24.-28.6.2014. (str. 26-36). Zagreb: Hrvatski kineziološki savez.
13. Clemente, I. (2017). *Barriers and facilitators to participation in physical activity for children with disabilities*. Master thesis. Jönköping: School of education and communication.
14. Conchar, L., Bantjes, J., Swartz, L., & Derman, W. (2014). Barriers and facilitators to participation in physical activity: The experiences of a group of South African adolescents with cerebral palsy. *Journal of health psychology*, 21(2), 152-163.
15. Coster, W., & Khetani, M. A. (2008). Measuring participation of children with disabilities: Issues and challenges. *Disability and rehabilitation*, 30(8), 639-648.
16. Crnković, I., & Rukavina, M. (2013). Sport i unapređenje kvalitete života kod osoba s invaliditetom. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 49(1), 12-24.
17. Downs, M. (2019). *The Facilitators and Barriers of Physical Activity Engagement For Youth and Young Adults With Childhood Onset Physical Disabilities*. Master's thesis. Ontario: The University of Western.

18. Downs, S. J., Knowles, Z. R., Fairclough, S. J., Heffernan, N., Whitehead, S., Halliwell, S., & Boddy, L. M. (2014). Exploring teachers' perceptions on physical activity engagement for children and young people with intellectual disabilities. *European journal of special needs education, 29*(3), 402-414.
19. Eminović, F., Nikić, R., Stojković, I., & Pacić, S. (2009). Attitudes toward inclusion of persons with disabilities in sport activities. *Sport Science, 2*(1).
20. Grandisson, M., Tétreault, S., & Freeman, A. R. (2012). Enabling integration in sports for adolescents with intellectual disabilities. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities, 25*(3), 217-230.
21. Haegele, J., Zhu, X., & Davis, S. (2018). Barriers and facilitators of physical education participation for students with disabilities: An exploratory study. *International Journal of Inclusive Education, 22*(2), 130-141.
22. Heah, T., Case, T., McGuire, B., & Law, M. (2007). Successful participation: The lived experience among children with disabilities. *Canadian Journal of Occupational Therapy, 74*(1), 38-47.
23. Jaarsma, E. A., Dijkstra, P. U., de Blécourt, A. C., Geertzen, J. H., & Dekker, R. (2015). Barriers and facilitators of sports in children with physical disabilities: a mixed-method study. *Disability and rehabilitation, 37*(18), 1617-1625.
24. Jones, D. B. (2003). "Denied from a lot of places" barriers to participation in community recreation programs encountered by children with disabilities in Maine: perspectives of parents. *Leisure/Loisir, 28*(1-2), 49-69.
25. Junker, L., & Carlberg, E. B. (2011). Factors that affect exercise participation among people with physical disabilities. *Advances in Physiotherapy, 13*(1), 18-25.
26. Kang, M., Zhu, W., Ragan, B. G., & Frogley, M. (2007). Exercise barrier severity and perseverance of active youth with physical disabilities. *Rehabilitation Psychology, 52*(2), 170.

27. Kasser, S. L., & Lytle, R. K. (2013). *Inclusive physical activity*. Human Kinetics.
28. King, G., Law, M., King, S., Rosenbaum, P., Kertoy, M. K., & Young, N. L. (2003). A conceptual model of the factors affecting the recreation and leisure participation of children with disabilities. *Physical & occupational therapy in pediatrics*, 23(1), 63-90.
29. Lauruschkus, K., Nordmark, E., & Hallström, I. (2017). Parents' experiences of participation in physical activities for children with cerebral palsy—protecting and pushing towards independence. *Disability and Rehabilitation*, 39(8), 771-778.
30. Law, M., King, G., King, S., Kertoy, M., Hurley, P., Rosenbaum, P., Young, N., Hanna, S., & Petrenchik, T. (2006). Patterns and predictors of recreational and leisure participation for children with physical disabilities. *Developmental Medicine & Child Neurology*, 48(5), 337-342.
31. Lawlor, K., Mihaylov, S., Welsh, B., Jarvis, S., & Colver, A. (2006). A qualitative study of the physical, social and attitudinal environments influencing the participation of children with cerebral palsy in northeast England. *Pediatric rehabilitation*, 9(3), 219-228.
32. Leutar Z. i Buljevac M. (2020). *Osobe s invaliditetom u društvu*. Zagreb: Biblioteka socijalnog rada.
33. Markus, S. (2022). *Doprinos sporta u pripremi djece s teškoćama u razvoju za neovisno življenje*. Diplomski rad. Zagreb: Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada.
34. Martin Ginis, K. A., Ma, J. K., Latimer-Cheung, A. E., & Rimmer, J. H. (2016). A systematic review of review articles addressing factors related to physical activity participation among children and adults with physical disabilities. *Health psychology review*, 10(4), 478-494.
35. McGarty, A. M., & Melville, C. A. (2018). Parental perceptions of facilitators and barriers to physical activity for children with intellectual disabilities: A mixed methods systematic review. *Research in developmental disabilities*, 73, 40-57.

36. McGarty, A. M., Westrop, S. C., & Melville, C. A. (2021). Exploring parents' experiences of promoting physical activity for their child with intellectual disabilities. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities, 34*(1), 140-148.
37. Menear, K. (2007). Parents' perceptions of health and physical activity needs of children with Down syndrome. *Down Syndrome Research and Practice, 12*(1), 60-68.
38. Milić Babić, M. (2010). *Socijalna podrška, obilježja roditelja i djeteta kao odrednice doživljaja roditeljstva*. Doktorska disertacija. Zagreb: Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada.
39. Moran, T. E., & Block, M. E. (2010). Barriers to Participation of Children with Disabilities in Youth Sports. *Teaching Exceptional Children Plus, 6*(3).
40. Morris, A., Imms, C., Kerr, C., & Adair, B. (2019). Sustained participation in community-based physical activity by adolescents with cerebral palsy: a qualitative study. *Disability and Rehabilitation, 41*(25), 3043-3051.
41. Murphy, N. A. i Carbone, P. S. (2008). Promoting the participation of children with disabilities in sports, recreation, and physical activities. *Pediatrics, 121*(5), 1057-1061.
42. Ngulube, P., Mathipa, E. R., & Gumbo, M. T. (2015). Theoretical and conceptual frameworks in the social and management sciences. *Addressing research challenges: Making headway in developing researchers, 43-66*.
43. Nichols, C., Block, M. E., Bishop, J. C., & McIntire, B. (2019). Physical activity in young adults with autism spectrum disorder: Parental perceptions of barriers and facilitators. *Autism, 23*(6), 1398-1407.
44. Obrusnikova, I., & Cavalier, A. R. (2011). Perceived barriers and facilitators of participation in after-school physical activity by children with autism spectrum disorders. *Journal of Developmental and Physical Disabilities, 23*(3), 195-211.
45. Rajaraman, D., Correa, N., Punthakee, Z., Lear, S. A., Jayachitra, K. G., Vaz, M., & Swaminathan, S. (2015). Perceived benefits, facilitators,

- disadvantages, and barriers for physical activity amongst South Asian adolescents in India and Canada. *Journal of physical activity and health*, 12(7), 931-941.
46. Rimmer, J. H., Riley, B., Wang, E., Rauworth, A., & Jurkowski, J. (2004). Physical activity participation among persons with disabilities: barriers and facilitators. *American journal of preventive medicine*, 26(5), 419-425.
 47. Shields, N., & Synnot, A. (2016). Perceived barriers and facilitators to participation in physical activity for children with disability: a qualitative study. *BMC pediatrics*, 16(1), 1-10.
 48. Shields, N., & Synnot, A. J. (2014). An exploratory study of how sports and recreation industry personnel perceive the barriers and facilitators of physical activity in children with disability. *Disability and rehabilitation*, 36(24), 2080-2084.
 49. Shields, N., Synnot, A. J., & Barr, M. (2012). Perceived barriers and facilitators to physical activity for children with disability: a systematic review. *British journal of sports medicine*, 46(14), 989-997.
 50. Shimmell, L. J., Gorter, J. W., Jackson, D., Wright, M., & Galuppi, B. (2013). "It's the participation that motivates him": Physical activity experiences of youth with cerebral palsy and their parents. *Physical & Occupational Therapy in Pediatrics*, 33(4), 405-420.
 51. Sivaratnam, C., Howells, K., Stefanac, N., Reynolds, K., & Rinehart, N. (2020). Parent and clinician perspectives on the participation of children with cerebral palsy in community-based football: a qualitative exploration in a regional setting. *International journal of environmental research and public health*, 17(3), 1102.
 52. Steinhardt, F., Ullenhag, A., Jahnsen, R., & Dolva, A. S. (2021). Perceived facilitators and barriers for participation in leisure activities in children with disabilities: perspectives of children, parents and professionals. *Scandinavian journal of occupational therapy*, 28(2), 121-135.
 53. UNICEF (2018). *S one strane inkluzije djece rane i predškolske dobi*. Posjećeno 25.08.2022. na mrežnoj stranici UNICEF- Hrvatska:

<https://www.unicef.org/croatia/reports/s-one-strane-inkluzije-djece-rane-i-predskolske-dobi>

54. Verschuren, O., Wiart, L., Hermans, D., & Ketelaar, M. (2012). Identification of facilitators and barriers to physical activity in children and adolescents with cerebral palsy. *The journal of pediatrics*, 161(3), 488-494.
55. Vukorepa, N. (2020). *Utjecaj sporta i tjelesne aktivnosti na kvalitetu života osoba s oštećenjem vida*. Diplomski rad. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
56. Vuljanić, A. (2015). *Analiza sudjelovanja djece s oštećenjem sluha u sportu i vrednovanje motoričke efikasnosti djece s obzirom na oštećenje sluha i sudjelovanje u sportu*. Doktorska disertacija. Zagreb: Kineziološki fakultet.
57. Vuljanić, A. i Tišma, D. (2020). Analiza sudjelovanja djece s oštećenjem sluha u organiziranim sportskim aktivnostima. *Mostariensia: časopis za društvene i humanističke znanosti*, 24(1), 75-87.
58. Wind, W. M., Schwend, R. M., & Larson, J. (2004). Sports for the physically challenged child. *JAAOS-Journal of the American Academy of Orthopaedic Surgeons*, 12(2), 126-137.
59. World Health Organization. (2007). *International Classification of Functioning, Disability, and Health: Children & Youth Version: ICF-CY*. World Health Organization.
60. Wright, A., Roberts, R., Bowman, G., & Crettenden, A. (2019). Barriers and facilitators to physical activity participation for children with physical disability: comparing and contrasting the views of children, young people, and their clinicians. *Disability and rehabilitation*, 41(13), 1499-1507.
61. Yu, S., Wang, T., Zhong, T., Qian, Y., & Qi, J. (2022). Barriers and Facilitators of Physical Activity Participation among Children and Adolescents with Intellectual Disabilities: A Scoping Review. *Healthcare*, 10(2), 233.
62. Zakon o socijalnoj skrbi. *Narodne novine*, 18/22, 46/22

63. Züll, A., Tillmann, V., Froböse, I., & Anneken, V. (2019). Physical activity of children and youth with disabilities and the effect on participation in meaningful leisure-time activities. *Cogent Social Sciences*, 5(1), 1648176.